

TMMOB
ÇEVRE MÜHENDİSLERİ ODASI
BURSA ŞUBESİ

2022

BURSA SU DURUM RAPORU

SU, ATIKSU, HAVZA YÖNETİMİ
KOMİSYONU

ARALIK-2022

İçindekiler

1. GİRİŞ	3
2. GENEL DURUM	4
2.1. Coğrafi Durum	4
2.2. İklim	4
2.3. Nüfus Projeksiyonu	5
3. ŞEHRİN MEVCUT SU KAYNAKLARININ DURUMU	6
3.1. Barajlar	8
3.1.2. Yapımı Devam Eden Barajlar	12
3.1.3. Sulama Göletleri.....	12
3.2. Kuyular.....	12
3.3. Dereler.....	13
3.4. Yağmursuyu Hatları	14
4. KENTİN SU KULLANIM ALIŞKANLIĞI	14
5. MEVCUT ARITMA TESİSLERİ.....	16
5.1. İçmesuyu Arıtma Tesisleri	16
5.1.1. Atıksu Arıtma Tesisleri	16
6. SUYUN VERİMLİ KULLANILMASI İÇİN ÖNERİLER	23
6.1. Kullanılmış Suların Yeniden Kullanımı	25
6.1.1. Arıtılmış Suların Yeniden Kullanımı	25
6.1.2. Tarımdan Dönen Sular	28
6.1.3. Gri Su Kullanımı	31
6.1.4. Soğutma Suları	31
6.2. Kayıp Kaçak Oranının Azaltılması	32
6.3. Yağmur Suyu Yönetimi	34
6.4. Tarımsal Suyun Etkin Kullanımı.....	38
6.5. Halkın Bilinçlendirilmesi	38

Şekiller Dizini

Şekil 1. Bursa Merkez ve Uludağ Yıllara Göre Yağış Senaryosu.....	5
Şekil 2. Barajların Havza Koruma Sınırları	11
Şekil 3. Bursa Merkezi Besleyen Su Kuyuları Yerleri.....	13
Şekil 4. Bursa Sınırları İçerisindeki Dereler	13
Şekil 5. BUSKİ Genel Müdürlüğü Atıksu Toplama ve Bertaraf Tesis Yerleri.....	17
Şekil 6. Gri Su Kullanımı.....	31
Şekil 7. İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerinde Su Kayıplarının Azaltılmasına Yönelik Belediyelerce Alınacak Yapısal ve İdari Tedbirler	32
Şekil 8. Sürdürülebilir Kentsel Drenaj Sistemleri.....	36
Şekil 9. Yapay Sulak Alanların oluşturulması	36
Şekil 10. Geçirimli Beton Uygulamaları.....	37
Şekil 11. Yağmursuyu Hendeği	37
Şekil 12. Yeşil Çatı Sistemleri	37

Grafikler Dizini

Grafik 1. Bursa Nüfus Projeksiyonu	5
Grafik 2. 2021 Yılı İçme Ve Kullanma Suyu Sağlayan Kaynakların Oranları.....	8
Grafik 3. Devlet Su İşleri (DSİ) Tarafından 2040 Yılına Kadar Planlanmış Bursa Su Kaynakları	10
Grafik 4. Yıllara Göre Baraj Doluluk Oranları	11
Grafik 5. Türkiye Geneli Su Kullanım Oranları.....	14
Grafik 6. Türkiye'deki Belediye İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Suyun Kaynaklara Göre Dağılımı	14
Grafik 7. Bursa İl Merkezine Ait İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Suyun Kaynaklara Göre Dağılımı	15

Tablolar Dizini

Tablo 1. Bursa İli Genel İklim İstatistiği.....	4
Tablo 2. Yapımı Devam Eden Barajlar	12
Tablo 3. İçmesuyu Arıtma Tesisleri	16
Tablo 4. Kapasitesi 1.000 m ³ /gün'den Büyük Olan AAT'ler.....	17
Tablo 5. Derin Deniz Deşarjı Hatları	18
Tablo 6. BUSKİ Genel Müdürlüğü AAT İşletme Verileri, 2021 Yılı Ortalamaları	18
Tablo 7. BUSKİ Genel Müdürlüğü İşletmedeki Paket Tip AAT Listesi	19
Tablo 8. BUSKİ Genel Müdürlüğü İşletmedeki Doğal Sulak Alan Tipi AAT Listesi	21
Tablo 9. Sanayi Bölgeleri Atıksu Arıtma Tesisleri (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü).....	22
Tablo 10. Bursa İli AAT Çıkış Sularının Yeniden Kullanım Alternatifleri (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020).....	26
Tablo 11. Bursa İli Tarımsal Sulamadan Dönen Suların Yeniden Kullanım Alternatifleri (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020).....	28

1. GİRİŞ

Su yaşamın kaynağıdır. Dünya'nın varoluşundan itibaren tüm yaşam biçimlerinin temel ögesi sudur. Yaşadığımız gezegenin %71'i su ile kaplıdır. Dünya'daki suyun %96,5'i okyanuslarda, geri kalan kısmı ise su buharı şeklinde atmosferde, okyanuslarda, göllerde, nehirlerde ve buzullarda bulunuyor. Dünya'daki suyun ise sadece %2,5'ini (10.633.450 km³) tatlı sular oluşturmaktadır.

Nüfus, hızlı kentleşme, endüstriyel ve tarımsal faaliyetlerin artması gibi nedenler su ihtiyacının daha fazla artmasına, bu da su kaynaklarının hem aşırı miktarda tüketilmesine hem de kirletilmesine neden olmaktadır (Yalılı Kılıç ve diğ., 2006; Yalılı Kılıç ve diğ., 2013). Bu durum su kaynaklarının bilinçsiz kullanımından kullanılamaz hale gelmesine kadar çeşitli sorunlara yol açmaktadır (Meriç, 2004; Teksoy ve diğ., 2017).

Marmara Denizi'ne 115 km kıyısı bulunan Bursa ili su kaynakları bakımından oldukça zengin olup, ilin su ihtiyacı 3 ana kaynaktan sağlanmaktadır. Bunlar; yüzeysel su kaynakları, yeraltı su kaynakları ve pınarlardır. Yüzeysel su kaynakları, akarsular, doğal göller, baraj ve rezervuarları kapsamaktadır (Anonim, 2015; Yalılı Kılıç ve Akal Solmaz, 2016).

Türkiye'nin 4. büyük ili olan Bursa'nın nüfusu 2017 yılı itibariyle 2.936.803 kişi iken 2021 yılında 3.147.818 kişiye ulaşmıştır. Artan nüfus ile birlikte şehrin su ihtiyacında yaşanan artış ileriye yönelik su planlarının geliştirilmesi ve kararlılıkla uygulanması gerektiğini bizlere göstermektedir.

Çevre Mühendisliği, doğal su kaynakları, su kirliliği ve kontrolü, kullanılmış suların tekrar kullanımı ve suyun verimli kullanımı gibi konulara etki eden faktörlerin uygun metotlar ile tespit edilmesi ve çözüme kavuşturulması hususunda önem taşımaktadır.

TMMOB Çevre Mühendisleri Odası Bursa Şubesi olarak bilgi birikimimiz ve mesleki tecrübelerimiz doğrultusunda Bursa ilinin su kaynaklarının değerlendirilmesi ve çözüm önerileri sunulması adına Bursa Su Durum Raporunun hazırlanması ve kamuoyu ile paylaşılması uygun görülmüştür.

2. GENEL DURUM

2.1. Coğrafi Durum

Bursa'nın yüzey şekilleri, birbirlerinden eşiklerle ayrılmış çöküntü alanlarıyla, dağlar halindedir. Çöküntü alanlarının başlıcalarını, İznik ve Ulubat Gölleri ile Bursa, Yenişehir, Orhangazi, İznik, Karacabey, Mustafakemalpaşa ve İnegöl Ovaları oluşturmaktadır. Bursa doğal bitki örtüsü açısından zengin bir ildir. İlin topraklarının yaklaşık %35'ini dağlar kaplamaktadır. Bursa ilinde dağlar genellikle doğu-batı yönünde uzanan sıradağlar şeklindedir. Bunlar; Orhangazi'nin batısından Gemlik Körfezi'nin batı ucunda bulunan Bozburun'a doğru uzanan Samanlı Dağları, Gemlik Körfezi'nin güney yüzünü kaplayan ve Bursa ovasını denizden ayıran Mudanya Dağları, İznik Gölü'nün güneyi ile Bursa ovasının kuzey kesimleri arasında yer alan Katırlı Dağları, Mudanya Dağları'nın uzantısı olan Karadağ ve Marmara Bölgesi'nin en yüksek dağı olup 2543 metre yüksekliğe ulaşan Uludağ'dır. Bursa topraklarının %8'i ekime elverişli değildir. %43'ü ormanlarla %44'ü tarlalar ve %5'i çayır ve meralarla kaplıdır. Uludağ'ın bin metre yukarısı ormanlarla örtülüdür. Zeytinlik saha oldukça geniştir.

2.2. İklim

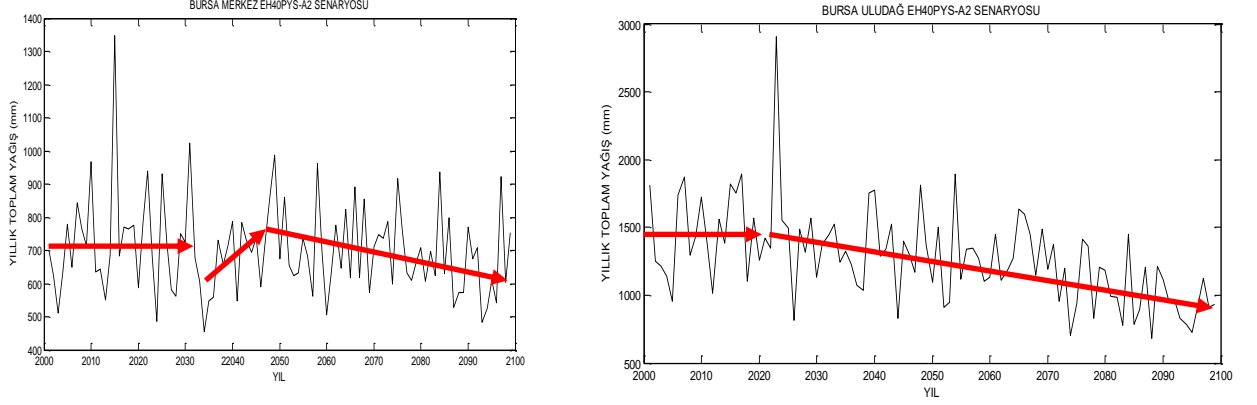
Bursa'da Akdeniz iklimi etkisi görülürken son yıllardaki iklim değişikliği etkileriyle Karadeniz iklim etkileri görülmeye başlanmıştır. Kuzey bölgesinde, Marmara Denizi'nin yarattığı yumuşak ve ılıman iklim etkileri görülürken, güneyde Uludağ'da sert iklim etkileri görülmektedir.

Tablo 1. Bursa İli Genel İklim İstatistiği

BURSA	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yıllık
Ölçüm Periyodu (1928 - 2021)													
Ortalama Sıcaklık (°C)	5.4	6.2	8.4	12.9	17.7	22.0	24.5	24.3	20.3	15.6	11.1	7.3	14.6
Ortalama En Yüksek Sıcaklık (°C)	9.5	10.9	13.8	18.9	23.9	28.4	30.8	31.0	27.2	21.9	16.5	11.6	20.4
Ortalama En Düşük Sıcaklık (°C)	1.7	2.2	3.6	7.2	11.4	15.0	17.2	17.3	13.7	10.1	6.4	3.6	9.1
Ortalama Güneşlenme Süresi (saat)	2.9	3.5	4.2	5.8	7.8	9.7	10.7	10.0	7.9	5.5	4.0	2.9	6.2
Ortalama Yağışlı Gün Sayısı	14.94	13.59	14.47	11.12	10.00	8.76	3.24	2.88	7.29	11.24	9.59	13.41	120.5
Aylık Toplam Yağış Miktarı Ortalaması (mm)	89.4	75.7	69.9	61.8	50.9	34.8	22.3	18.3	43.7	66.5	76.3	99.9	709.5
Ölçüm Periyodu (1928 - 2021)													
En Yüksek Sıcaklık (°C)	25.2	26.9	32.5	36.2	37.0	41.3	43.8	42.6	40.3	37.3	31.0	27.3	43.8
En Düşük Sıcaklık (°C)	-20.5	-19.6	-10.5	-4.2	0.8	4.0	8.3	7.6	3.3	-1.0	-8.4	-17.9	-20.5

Kaynak: <https://www.mgm.gov.tr>

Sekil 1. Bursa Merkez ve Uludağ Yıllara Göre Yağış Senaryosu

Bursa Merkez Senaryosu

Uludağ Senaryosu

Kaynak: 2010-2050 Yılları Arası İklim Değişikliğinin Bursa Su Kaynaklarına Etkisi Proje Raporu

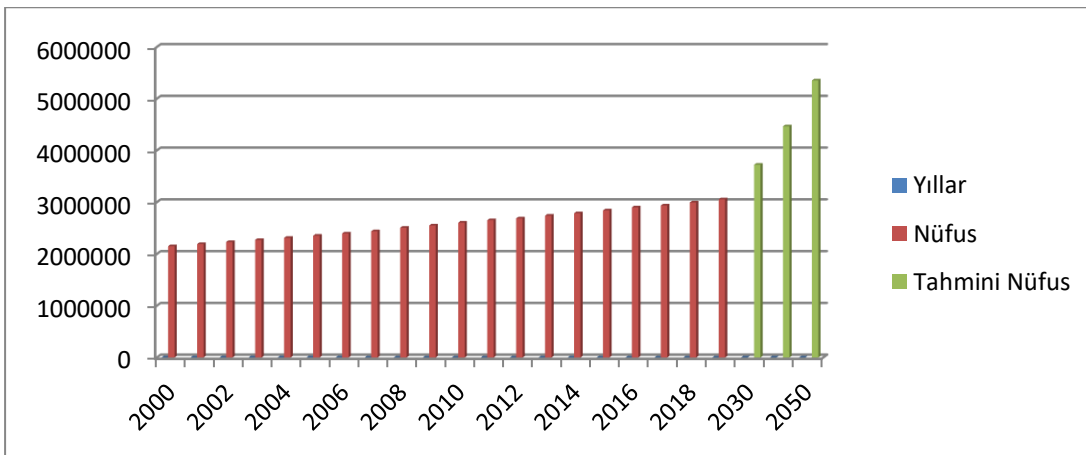
Bursa Uludağ yöresinde 2020 yılından sonra sürekli olarak, Bursa Merkez’de ise yaklaşık 2050 yılından sonra yine sürekli yağış azalmaları beklenmektedir. Uludağ’da 2100 yılında yağışların %50 azalması beklenirken, bu durum Bursa Merkez’de %16 civarındadır.

2.3. Nüfus Projeksiyonu

Marmara Bölgesi'nin güneydoğusunda yer alan Bursa nüfusu 2021 yılına göre 3.147.818'dir (TÜİK). Bursa ilinde kilometrekareye 302 kişi düşmektedir (TÜİK). Bursa bu nüfus özellikleri ile Türkiye'nin dördüncü büyük kenti ve Marmara bölgesinin en kalabalık ikinci kenti olma özelliğini taşımaktadır.

Bursa Merkez İlçeleri (Osmangazi, Yıldırım, Nilüfer, Gemlik, Mudanya, Kestel, Gürsu) baz alınarak hazırlanan yıllara göre nüfus projeksiyonu aşağıdaki tabloda verilmektedir.

Grafik 1. Bursa Nüfus Projeksiyonu

Hazırlanmakta olan Bursa İli 1/100 000 Çevre Düzeni Planına göre 2040 yılı için öngörülen nüfus 4.250.000 kişidir.

3. ŐEHİRİN MEVCUT SU KAYNAKLARININ DURUMU

Marmara Denizi'ne 115 km kıyısı bulunan Bursa ili su kaynakları bakımından oldukça zengin olup, ilin su ihtiyacı 3(üç) ana kaynaktan sağlanmaktadır. Bunlar; yüzeysel su kaynakları, yeraltı su kaynakları ve pınarlardır. Yüzeysel su kaynakları, akarsular, doğal göller, baraj ve rezervuarları kapsamaktadır. Bursa ili toplam su potansiyeli aşağıda verilmiştir.

Susurluk,Emet,Orhaneli ve Karadere çayları bölge içindeki su potansiyeli:	4 164,0	hm ³ /yıl
Nilüfer havzası	: 533,0	hm ³ /yıl
Yenişehir Kocasu	: 579,0	hm ³ /yıl
İznic gölü havzası	: 104,0	hm ³ /yıl
Gemlik körfezi havzası	: 48,0	hm ³ /yıl
Ölçülemeyen havzadan gelen	: 250,0	hm ³ /yıl
Yeraltı suyu (ildeki toplam emniyet rezerv)	: 433,0	hm ³ /yıl
Toplam su potansiyeli	: 6 111,0	hm³/yıl

Bursa İli Sulamaları

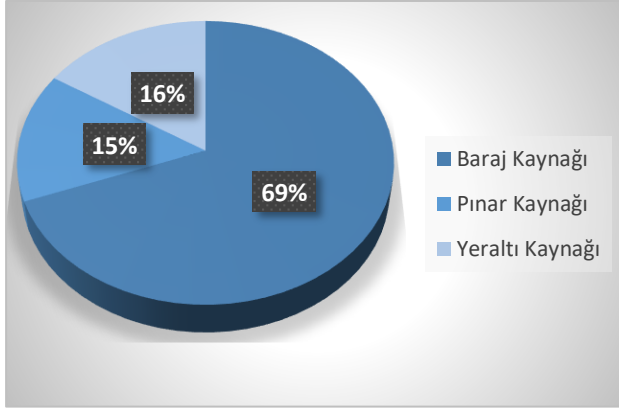
Ön İnceleme Aşamasında Olan	: 14 194	ha % 9,13 (brüt)
Uluabat II. Kademe Pompaj Sulaması	: 10 828	ha (brüt)
İnegöl Çayköy Barajı Sulaması	: 1 000	ha (brüt)
Yenişehir Papatya Pompaj Sulaması	: 1 031	ha (brüt)
Karacabey Harmanlı Sulaması	: 800	ha (brüt)
Küçüksu (Gölet ve yerüstü) Projeleri	: 535	ha (brüt)
Planlama Aşamasındaki Olan (Bölge İmkânıyla)	: 3 093	ha % 1,99 (brüt)
Selimiye Barajı Sulaması	: 2 296	ha (brüt)
Küçüksu (gölet ve yerüstü) Projeleri	: 797	ha (brüt)
Planlama Aşamasında Olan (İhale)	: 2 338	ha % 1,50 (brüt)
Gemlik Şükriye Barajı Sulaması	: 1 000	ha (brüt)
İnegöl Çayyaka Barajı Sulaması	: 1 000	ha (brüt)
Küçüksu (gölet ve yerüstü) Projeleri	: 338	ha (brüt)
Proje Aşamasında Olan	: 21 953	ha % 14,13 (brüt)
Karacabey Gölecik Barajı Sulaması	: 4 587	ha (brüt)
M.K. Paşa Kestelek Pompaj Sulaması	: 544	ha (brüt)
Bursa Gölbaşı II. Merhale Sulaması	: 2 864	ha (brüt)
Bursa Karacabey Yahyaköy Regülatörü Sulaması	: 4 314	ha (brüt)
İnegöl Hamamlı Regülatörü Sulaması	:	802 ha (brüt)
Küçüksu (gölet ve yerüstü) Projeleri	: 8 842	ha (brüt)
İnşaat Aşamasında Olan	: 11 814	ha % 7,60 (brüt)
Karacabey Yeşildere Barajı Sulaması	: 3 885	ha (brüt)
Devecikonağı Sulaması	: 360	ha (brüt)
Döllük Sulaması	: 1 060	ha (brüt)
M.K. Paşa Güllüce Sulaması	: 3 865	ha (brüt)
Küçüksu (gölet ve yerüstü) Projeleri	: 2 644	ha (brüt)

İşletme Aşamasında Olan	: 102 014	ha % 65,65 (brüt)
İşletmede Olan Büyük Su İşleri	: 88 132	ha (brüt)
Boğazköy Barajı Sulaması	: 11 645	ha (brüt)
Babasultan Barajı Sulaması	: 4 100	ha (brüt)
Uluabat Pompaj Sulaması	: 6 344	ha (brüt)
Karacabey Pompaj Sulaması	: 16 683	ha (brüt)
M.Kemalpaşa Sulaması	: 19 029	ha (brüt)
M.Kemalpaşa Üçbeyli Pompaj Sulaması	: 1 242	ha (brüt)
Bursa Gölbaşı I. Merhale Sulaması	: 1 816	ha (brüt)
Bursa YAS Pompaj Sulaması	: 1 950	ha (brüt)
Bursa Demirtaş Sulaması	: 1 710	ha (brüt)
Bursa Hasanağa Sulaması	: 742	ha (brüt)
Yenişehir Ovası YAS Sulaması	: 5 020	ha(brüt)
İznic Projesi Sulamaları (İznic P. Boyalıca P. Keramet P, Orhangazi P. Boyalıca 2 Sulaması)	: 11 258	ha (brüt)
İznic Gölyaka ve Orhangazi 2. Pompaj Sulaması	: 4 770	ha (brüt)
Orhaneli Sul.(Beyce P.); Yazıcıoğlu Sul. Akçabük P.:	1 293	ha (brüt)
İnegöl Mezit Sulaması	: 530	ha (brüt)
İşletmede Küçüksu (Gölet ve yerüstü) Projeler	: 13 882	ha (brüt)
DSİ Bursa İl Toplamı	: 155 406	ha (brüt) % 100
Diğer sulamalar		
Yeraltı Suyu Kooperatif Sulamaları	: 4 771	ha (brüt) % 5,90
KHGM (gölet ve yerüstü) Sulamaları	: 24 502	ha (brüt) % 30,34
Halk Sulamaları	: 51 496	ha (brüt) % 63,76
Diğer Sulamalar Toplamı	: 80 769	ha % 100
Bursa İl Genel Sulama Toplamı	: 236 175	ha (brüt)

Bursa İli'ne içme ve kullanma suyu sağlayan kaynakların 2021 yılı oranları aşağıdaki grafikte verilmiştir.

Grafik 2. 2021 Yılı İçme Ve Kullanma Suyu Sağlayan Kaynakların Oranları

İçme ve Kullanma Suyu

Bursa Merkezine Mevcut Su Kaynakları

Doğancı Barajı	: $110 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Nilüfer Barajı	: $60 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Pınar Kaynakları	: $15 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Yeraltı Suyu	: $33 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Toplam	: $218 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$

Bursa İlçelerine Mevcut Su Kaynakları

Yeraltı Suyu	: $18 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Pınar Kaynakları	: $29 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Toplam	: $47 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$

3.1. Barajlar

3.1.1. Kullanılan Barajlar

3.1.1.1. Doğancı Barajı

Doğancı Barajı, Osmangazi ilçesinde, Doğancı Köyünün 3 km. membaında bulunmaktadır. Hali hazırda kentin içme suyu temin ettiği barajdır.

Rezervuar Hacmi	: $43 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Aktif Hacmi	: $25 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Yıllık Su Miktarı:	: $110 \times 10^6 \text{ m}^3/\text{yıl}$
Koruma Alanları Durumu:	Koruma Alanları Mevcuttur.
Baraj havzasında	14 adet köy yerleşimi bulunmaktadır.

Barajla ilgili DSİ 1. Bölge Müdürlüğü verileri:

Doğancı Barajı 	Barajın Yeri	Osmangazi
	Akarsuyu	Nilüfer Çayı
	Amacı	İçme Suyu
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	1975- 1983
	Gövde dolgu tipi	Toprak + Kaya Dolgu
	Gövde hacmi	2,520 hm ³
	Yükseklik (talvegden)	65 m
	Max. su kotunda göl hacmi	43,3 hm ³
	Normal su kotunda göl alanı	1,55 km ²
	İçme Suyu	110 hm ³ / yıl

Kaynak: DSİ 1. Bölge Müdürlüğü

3.1.1.2. Nilüfer Barajı

Nilüfer Barajı, Osmangazi ilçesinde, Doğancı Barajının 20 km membağında bulunmaktadır. Faaliyete ise Ağustos 2007'de geçmiştir. Yıllık 60 milyon m³sukapasitelidir.Ulusal Mevzuat uygulanabilmektedir. Baraj havzasında 10 adet köy yerleşimi bulunmaktadır.

Barajla ilgili DSİ 1. Bölge Müdürlüğü verileri:

Nilüfer Barajı 	Barajın Yeri	Osmangazi
	Akarsuyu	Nilüfer Çayı
	Amacı	İçme Suyu
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	1994 - 2007
	Gövde dolgu tipi	Kaya Dolgu
	Gövde hacmi	3,706 x10 ⁶ m ³
	Yükseklik (talvegden)	74,50 m
	Normal su kotunda göl hacmi	39,500 x10 ⁶ m ³
	Normal su kotunda göl alanı	1,472 km ²
	İçme Suyu	60 x10 ⁶ m ³ / yıl

Kaynak: DSİ 1. Bölge Müdürlüğü

3.1.1.3. Çınarcık Barajı (İşletmeye alınmamıştır. Bölgedeki kırsal yerleşimlere barajdan su temini sağlanmaktadır.)

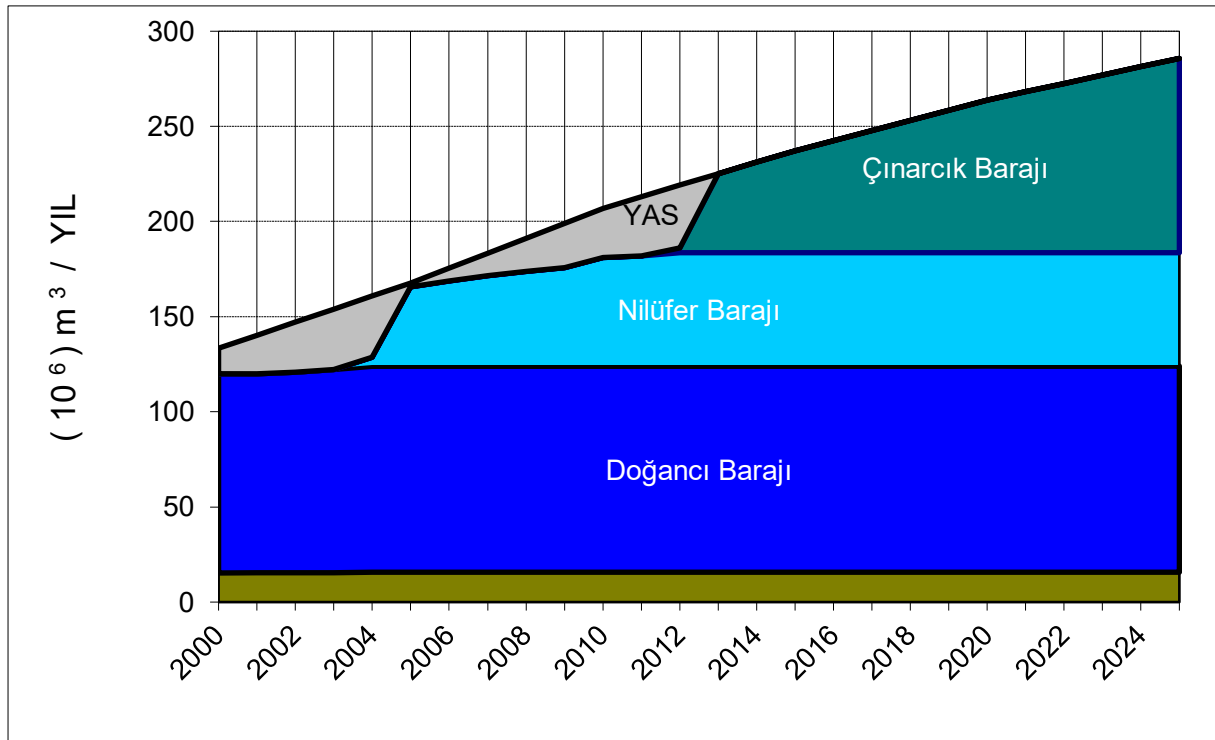
Çınarcık Barajı, Orhaneli Çayı (Kocaçay) üzerinde kurulu barajdır. İnşaatı tamamlanmış olup arıtma tesisi ve isale hatlarına ilişkin projelendirmesi DSİ tarafından devam etmektedir. Bursa İline yılda 145 milyon m³su vermesi planlanmaktadır. Koruma alanları mevcuttur. Koruma alanının büyük bölümü Kütahya İli sınırlarına tekabül etmektedir.

Barajla ilgili DSİ 1. Bölge Müdürlüğü verileri:

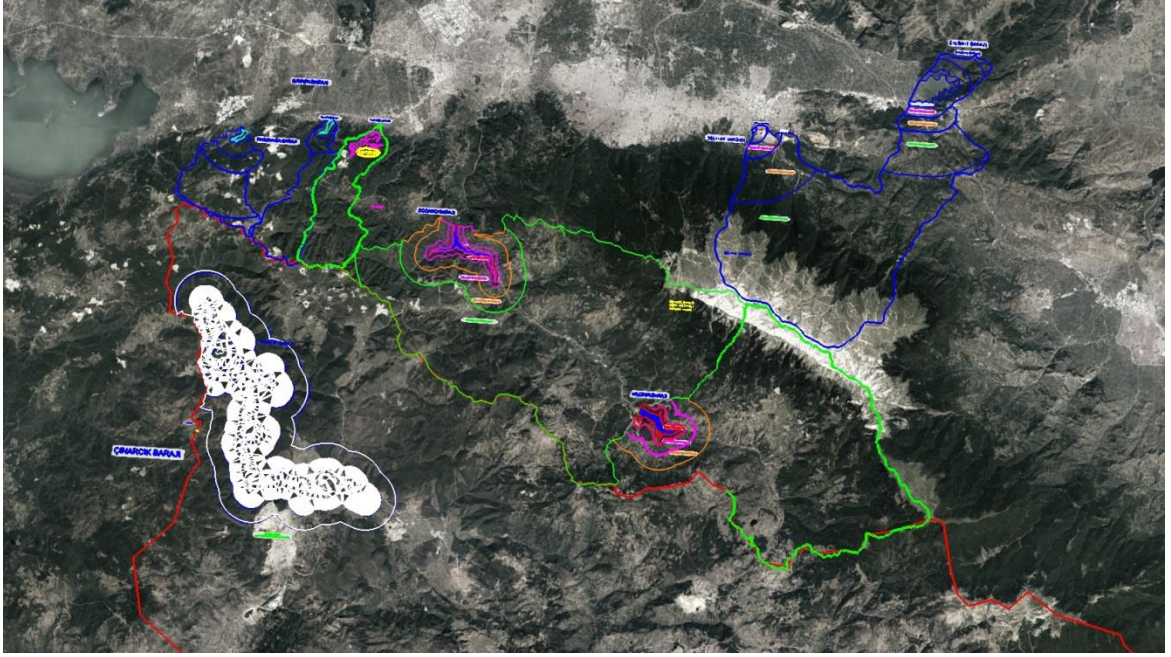
Çınarcık Barajı	Barajın Yeri	Orhaneli
	Akarsuyu	Orhaneli Çayı (Kocaçay)
	Amacı	En.+Sulama+Taş.Kor.+İç.Su
	İnşaatın (başlama-bitiş) yılı	1995 - 2008
	Gövde dolgu tipi	Kaya Dolgu
	Gövde hacmi	5,800 x10 ⁶ m ³
	Yükseklik (talvegden)	123 m
	Normal su kotunda göl hacmi	372,940 x10 ⁶ m ³
	Normal su kotunda göl alanı	10,14 km ²
	Sulama alanı	6 111 ha
	Güç	100 MW
	Yıllık Üretim	422,60 GWh
	İçme Suyu	145 x10 ⁶ m ³ /Yıl

Kaynak: DSİ 1. Bölge Müdürlüğü

Grafik 3. Devlet Su İşleri (DSİ) Tarafından 2040 Yılına Kadar Planlanmış Bursa Su Kaynakları

Şekil 2. Barajların Havza Koruma Sınırları

Grafik 4. Yıllara Göre Baraj Doluluk Oranları

Kaynak: BUSKİ İklim Değişikliği ve Kuraklık Değerlendirme Toplantısı

3.1.2. Yapımı Devam Eden Barajlar

Tablo 2. Yapımı Devam Eden Barajlar

BARAJ ADI	BESLEYECEĞİ BÖLGE	BULUNDUĞU İLÇE	KULLANIM AMACI	TAHSİS MİKTARI
ÇINARCIK BARAJI	BURSA MERKEZ ve MUDANYA	NİLÜFER	İÇMESUYU SULAMA ENERJİ	145x10 ⁶ m ³ /yıl
GÖLBAŞI BARAJI	BURSA MERKEZ	KESTEL	İÇMESUYU SULAMA	64x10 ⁶ m ³ /yıl
KOCADERE BARAJI	BÜYÜKORHAN	BÜYÜKORHAN	İÇMESUYU	0.85x10 ⁶ m ³ /yıl
GÖLECİK BARAJI	KARACABEY	KARACABEY	İÇMESUYU	8.8x10 ⁶ m ³ /yıl
BÜYÜKKUMLA BARAJI	GEMLİK	GEMLİK	İÇMESUYU	15.49x10 ⁶ m ³ /yıl
HOCAKÖY BARAJI	İNEGÖL	İNEGÖL	İÇMESUYU	28.38x10 ⁶ m ³ /yıl
İZNİK BARAJI	İZNİK	İZNİK	İÇMESUYU SULAMA	6x10 ⁶ m ³ /yıl

Çınarcık Barajının imalatı tamamlanmış olup, iletim hatları ve arıtma tesisi yapımı devam etmektedir. Mevcut durumda Çınarcık Barajı'ndan 60 l/sn paket arıtma tesisi ile su alınmaktadır. DSİ tarafından iletim hatları ve arıtma tesisi projeleri tamamlanmış olup imalata ilişkin BUSKİ tarafından finans kaynağı arayışlarının devam ettiği sonrasında inşaat ihalesine girileceği bilgisi verilmiştir.

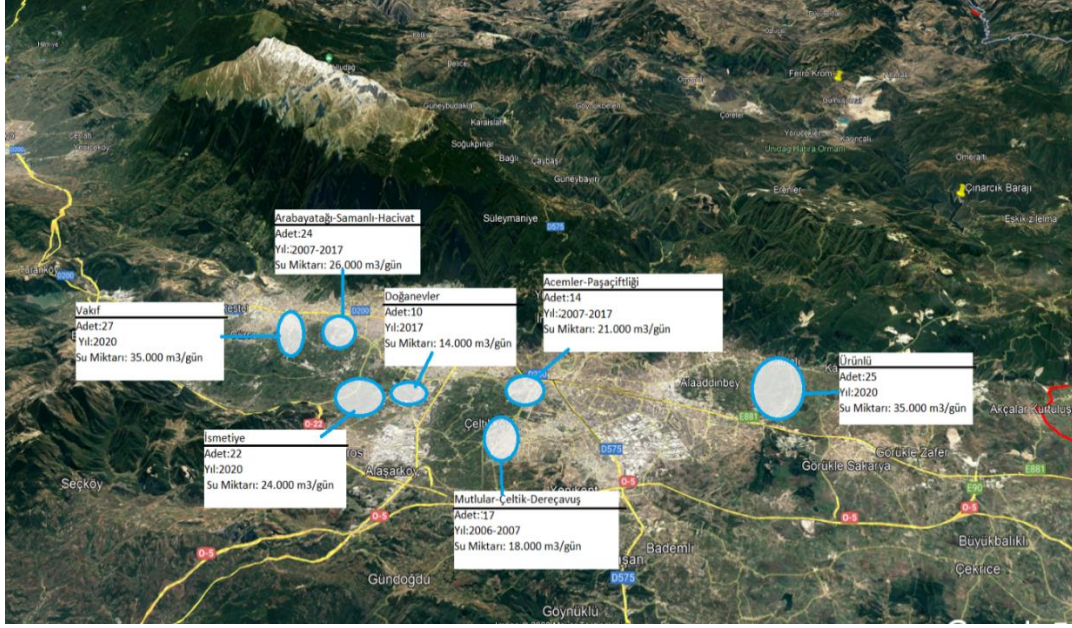
3.1.3. Sulama Göletleri

Bursa İl sınırları içinde işletmesi BUSKİ tarafından sürdürülen 47 Adet gölet, 36 adet sulama havuzu ve 311 adet sulama tesisi bulunmaktadır. Bunlara ek olarak DSİ tarafından işletilen 52 adet sulama göleti bulunmaktadır.

3.2. Kuyular

Bursa İli sınırları içerisinde içme-kullanma suyu amacıyla kullanılan 786 adet su kuyusu bulunmaktadır. (2021 BUSKİ Faaliyet Raporu) Kayıtlar dışında Bursa ovasında özellikle endüstriyel vb. amaçlı kullanılan birçok kuyu bulunmaktadır.

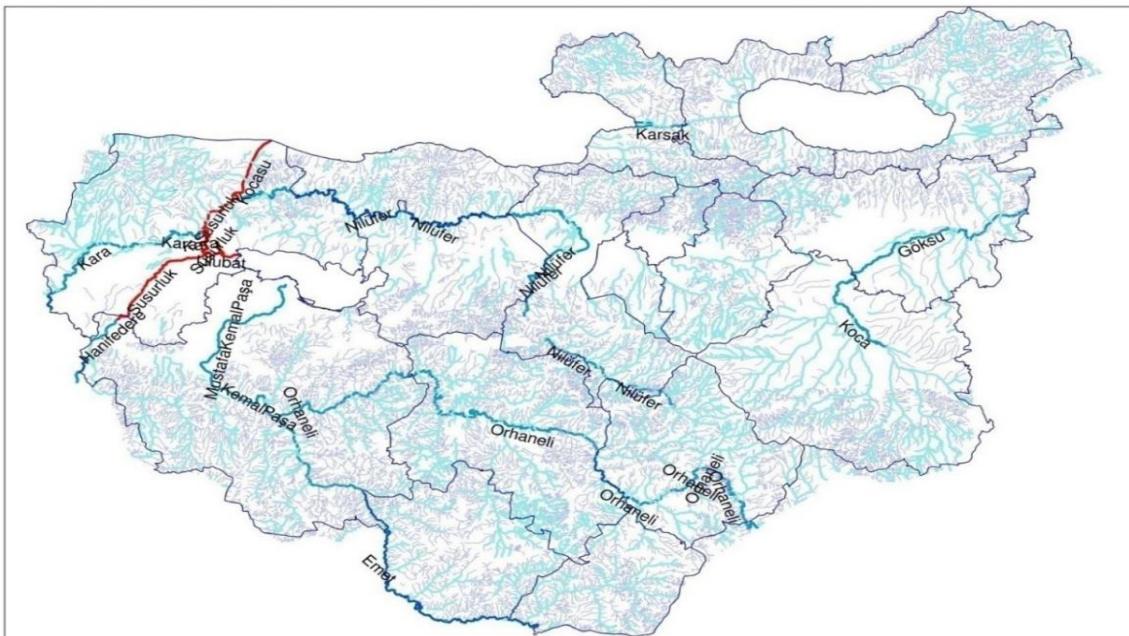
Şekil 3. Bursa Merkezi Besleyen Su Kuyuları Yerleri

3.3. Dereler

Bursa'nın en önemli akarsuyu 680 km su toplama havzası alanıyla Nilüfer Çayı'dır. Uludağ'ın güney yamaçlarından yeryüzüne çıkan çay, kendisini besleyen dereler ile su potansiyelini faydalanılabilir bir boyuta çıkartmaktadır. Bu derelerden Deliçay deresi yaklaşık 203 km uzunluğa sahip yılda 85 milyon m³ kapasitesi ile Nilüfer Çayı'nın mevcut su potansiyelini %40 civarında arttırmaktadır. Nilüfer Çayı, Uluabat mansabında Susurluk Çayı'na karıştıktan sonra Karacabey Boğazı'ndan Marmara Denizi'ne ulaşmaktadır.

Şekil 4. Bursa Sınırları İçerisindeki Dereler

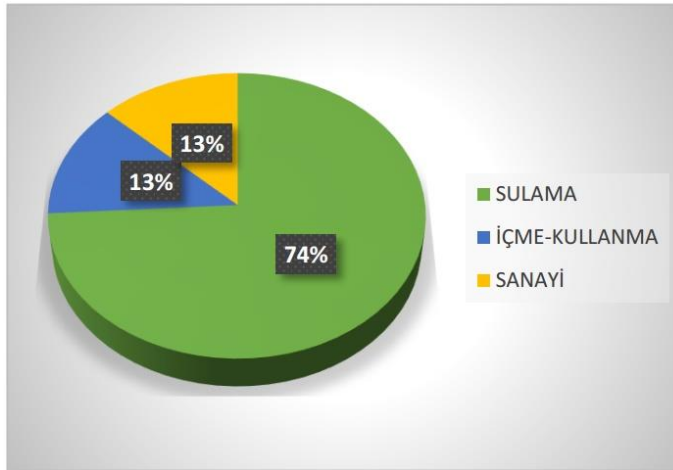
3.4. Yağmursuyu Hatları

Şehrimizde atıksu ve yağmursuyu hatları ayırık sistem olarak toplanmaktadır. Yağmursuyu toplama sistemimiz taşkın kontrolü amacıyla inşa edilmiş olup, toplanan yağmursularının mümkün olan en yakın alıcı ortama deşarj edilmesi prensibine dayanmaktadır.

4. KENTİN SU KULLANIM ALIŞKANLIĞI

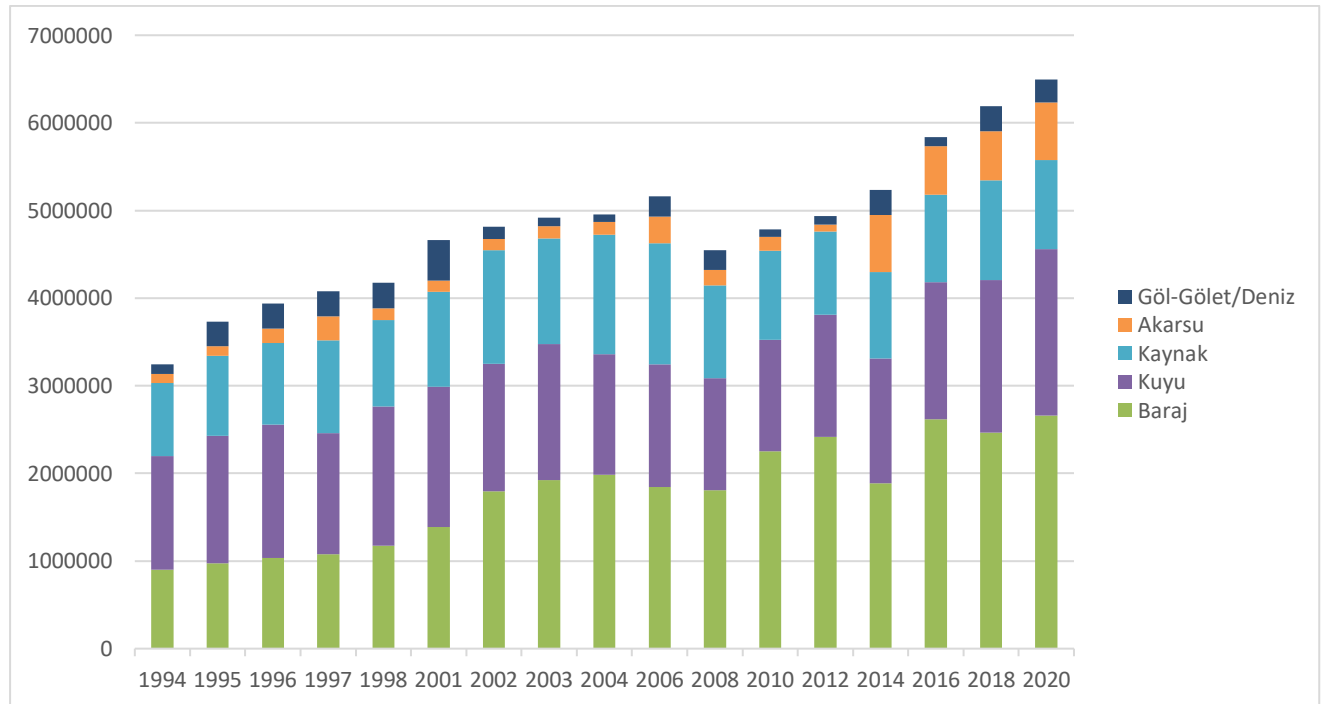
Türkiye genelinde 54 milyar m³/yıl su tüketilmekte olup, su kullanım alanı aşağıda belirtilmiştir.

Grafik 5. Türkiye Geneli Su Kullanım Oranları

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı Ulusal Su Planı (2019-2023)

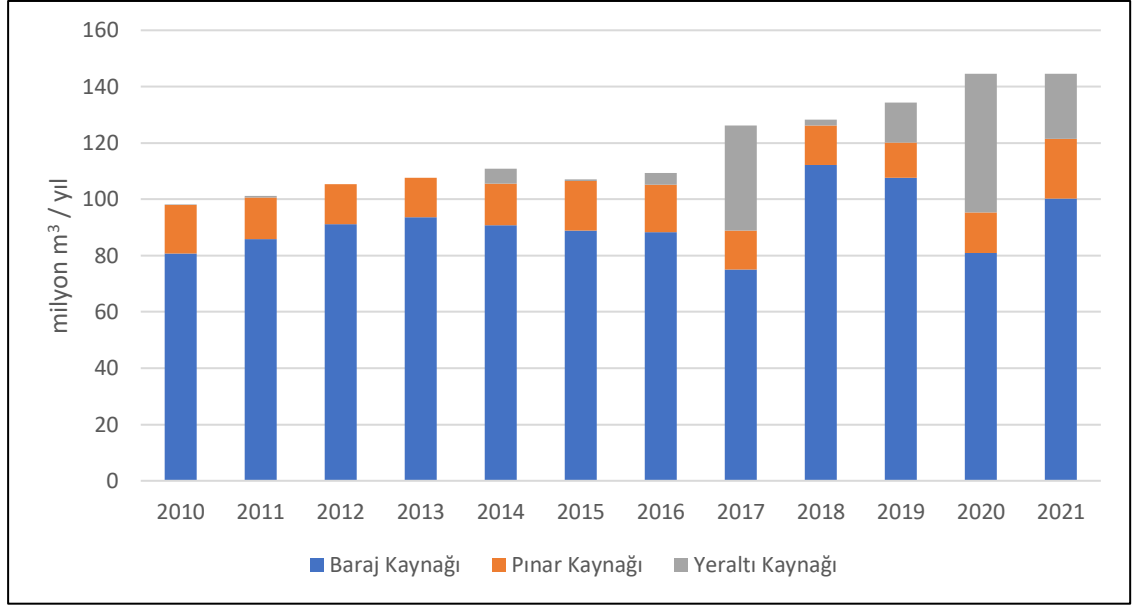
Grafik 6. Türkiye'deki Belediye İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Suyun Kaynaklara Göre Dağılımı

Kaynak: TÜİK

Grafik 7. Bursa İl Merkezine Ait İçme ve Kullanma Suyu Şebekesi İçin Çekilen Suyun Kaynaklara Göre Dağılımı

Kaynak: BUSKİ Genel Müdürlüğü

BURSA'DA

Hizmet Verilen Nüfus

(Ekim 2019, Ekim 2020) : 2.896.160 kişi

Ortalama Yıllık Su Tüketimi:

Ekim2018-Ekim2019 : 356721 m³/gün

Ekim2019-Ekim2020 : 409861 m³/gün

Kişi Başı Ortalama Su Tüketimi (Lt/kişi-gün)

Ekim2018-Ekim2019 : 123,17 lt/kişi gün

Ekim2019-Ekim2020 : 141,51 lt/kişi gün

2021 Yılı Toplam Kaçak Oranı : %21.60 (Bursa Merkez Ortalaması)

: %45.92 (Bursa İlçeler Ortalaması)

5. MEVCUT ARITMA TESİSLERİ

5.1. İçme suyu Arıtma Tesisleri

28 adet içme suyu arıtma tesisi bulunmaktadır ve arıtılan su yıllık 131 milyon m³tür. (2020 BUSKİ Faaliyet Raporu)

Tablo 3. İçme Suyu Arıtma Tesisleri

SIRA NO	İlçesi	TESİS ADI	Kapasite (m ³ /gün)	ARITILAN SU 2020		Kullanım Oranı (%)
				Günlük (m ³ /gün)	Yıllık (m ³ /yıl)	
1	OSMANGAZI	DOBRUCA İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	500.000	221.775	80.947.710	44%
2	MUSTAFAKEMALPAŞA	ÇAN DERESİ İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	18.144	13.494	4.925.482	74%
3	KARACABEY	KARACABEY MERKEZ İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	12.096	12.026	4.389.401	99%
4	GEMLİK	NACAKLI (HAYDARİYE) İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	11.232	4.055	1.480.242	36%
5	MUSTAFAKEMALPAŞA	TATKAVAKLI PAKET İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	10.368	1.179	430.272	11%
6	KESTEL	KESTEL PAKET İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	10.368	4.431	1.617.273	43%
7	MUSTAFAKEMALPAŞA	AKARCA İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	9.936	8.535	3.115.435	86%
8	KARACABEY	GÖLEÇİK İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	5.184	5.786	2.111.772	100%
9	MUSTAFAKEMALPAŞA	KARADERE İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	5.184	5.436	1.984.204	100%
10	NİLÜFER	ÇINARCİK PAKET İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	5.184	1.545	563.763	30%
11	İNEGÖL	ALANYURT İÇMESUYU YUMUŞATMA PAKET ARITMA TESİSİ	2.000	1.478	539.422	74%
12	KARACABEY	DAĞKADI – ŞAHMELEK İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	1.555	949	346.314	61%
13	ORHANLI	KARINCALI İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	1.469	481	175.542	33%
14	BÜYÜKORHAN	MERKEZ İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	1.296	464	169.487	36%
15	MUSTAFAKEMALPAŞA	KÖMÜRCÜKADİ-ŞAPÇI İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	950	692	252.644	73%
16	GEMLİK	NARLI PAKET İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	864	233	85.174	27%
17	KARACABEY	İKİZCE İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	605	302	110.300	50%
18	İNEGÖL	MEZİTLER İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	691	357	130.285	52%
19	İNEGÖL	İSÖREN-DİPSİZGÖL İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	605	165	60.357	27%
20	KARACABEY	OVAHAMİDİYE İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	346	101	36.790	29%
21	İZNIK	ORHANIYE İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ TESİSİ	302	95	34.833	31%
22	İNEGÖL	HAMZABEY İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	300	103	37.561	34%
23	KELES	BELENÖREN İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	259	122	44.529	47%
24	KARACABEY	GÖLKİYI İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ TESİSİ	173	94	34.295	54%
25	OSMANGAZI	ABDALMURAD İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	173	79	29.001	46%
26	OSMANGAZI	KUŞTEPE İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	173	74	26.844	43%
27	MUSTAFAKEMALPAŞA	SOĞUKPINAR İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	130	66	24.220	51%
28	KELES	HAYDAR İÇMESUYU PAKET ARITMA TESİSİ	104	34	12.311	33%
29	KARACABEY	HARMANLI PAKET İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	173	100	36.521	58%
30	MUSTAFAKEMALPAŞA	KARACALAR PAKET İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	130	78	28.291	60%
31	MUDANYA	ESENCE PAKET İÇMESUYU ARITMA TESİSİ	346	26	9.564	8%
TOPLAM			600.340	284.355	103.789.839	47%

5.1.1. Atıksu Arıtma Tesisleri

5.1.1.1. Kentsel Atıksu Arıtma Tesisleri

Mevcut Atıksu Arıtma Tesisleri:

Bursa ili, Susurluk, Marmara ve Sakarya havzaları içerisinde yer almakta olup ilde kamuya ait toplamda 16 adet merkezi (kapasitesi 1.000 m³/gün'den büyük) atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Bunlardan en büyük kapasiteli tesis 240.000 m³/gün kapasite ile Bursa Doğu AAT' dir. Ayrıca kırsal mahallelerde atıksu arıtımı amacıyla kapasiteleri 50 - 400 m³/gün arasında değişen 48 adet paket tip (PA), 62 adet doğal sulak alan tipi (DA) AAT bulunmaktadır. BUSKİ Genel Müdürlüğü'ne bağlı işletilmekte olan Paket Atıksu Arıtma Tesisi ve Doğal Atıksu Arıtma Tesisi listesi Tablo 8 ve Tablo 9'da yer almaktadır.

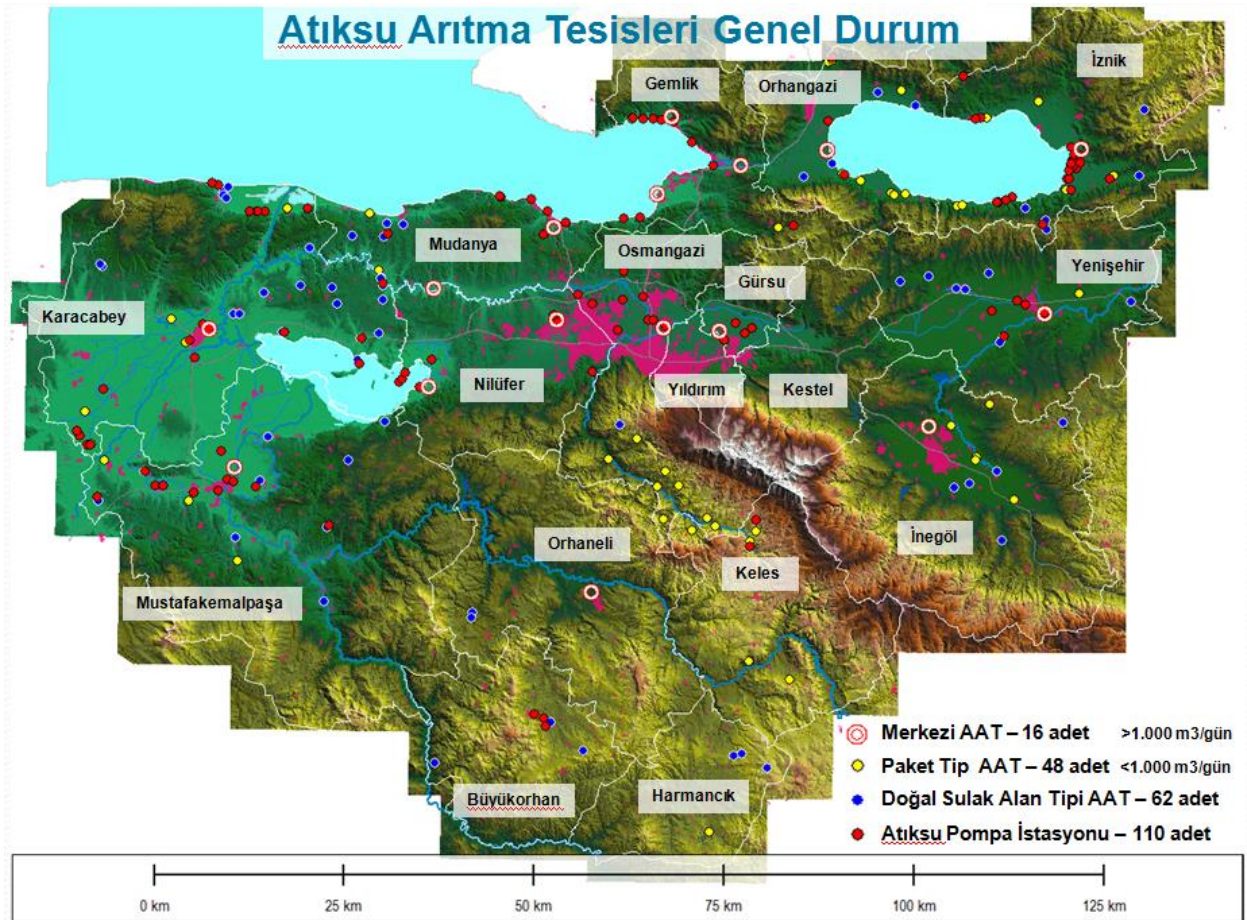
Tablo 4 'de verilen 16 adet AAT'den 14 adedi BUSKİ Genel Müdürlüğü tarafından işletilmekte iken İnegöl Organize Sanayi Bölgesi (İOSB) Müdürlüğü tarafından işletilmekte olan İnegöl AAT ile S.S. Yeşil Çevre Atıksu Arıtma Tesisi İşletme Kooperatifi tarafından

işletilmekte olan Yeşil Çevre AAT'nin aylık işletme giderlerine BUSKİ katılım payı ikili protokoller gereği İnegöl OSB ve S.S. Yeşil Çevre AAT İşletme Kooperatifi'ne ödenmektedir.

Tablo 4. Kapasitesi 1.000 m³/gün'den Büyük Olan AAT'ler

	Kapasite (m ³ /gün)	Yapım Yılı	Proses Tipi	
1	DOĞU AAT	240.000	2006	İleri Arıtma - Bardenpho
2	BATI AAT	87.500	2006	İleri Arıtma - Bardenpho
3	MUDANYA AAT	21.850	2018	İleri Arıtma - A2O
4	GEMLİK AAT	21.850	2018	İleri Arıtma - A2O
5	ORHANGAZİ AAT	19.195	2015	İleri Arıtma - A2O
6	MUSTAFAKEMALPAŞA AAT	16.885	2017	İleri Arıtma - A2O
7	NİLÜFER AAT	12.000	2018	İleri Arıtma - A2O
8	İZNİK AAT	8.790	2015	İleri Arıtma - A2O - MBR
9	KARACABEY AAT	8.500	1993	Stabilizasyon Havuzu
10	YENİŞEHİR AAT	7.063	2015	İleri Arıtma - A2O
11	KUMLA AAT	6.679	2018	İleri Arıtma - A2O
12	KURŞUNLU AAT	6.260	2018	İleri Arıtma - A2O
13	AKÇALAR AAT	4.561	2018	İleri Arıtma - A2O
14	ORHANELİ AAT	1.000	2015	İkincil Arıtma
15	YEŞİLÇEVRE AAT	100.000	2007	İleri Arıtma - A2O
16	İNEGÖL AAT	130.000	2010	İleri Arıtma - A2O

Şekil 5. BUSKİ Genel Müdürlüğü Atıksu Toplama ve Bertaraf Tesis Yerleri

Mevcut Derin Deniz Deşarj Hatları:

Gemlik Körfezi'ne deşarj olan atıksuların toplanarak ileri arıtılmasını sağlayan Gemlik, Mudanya, Küçükkuşla ve Kurşunlu AAT'leri 2018 yılında devreye alındığında, arıtılan atıksular yüzeysel sulara deşarj kriterlerini karşılamalarına rağmen DDD hatlarıyla denizde - 40 m derine deşarj edilecek şekilde gerekli planlama ve inşaat çalışmaları tamamlanmıştır. Detayları Tablo 3'de verilen DDD hatları 25.09.2019 tarih ve 30899 Sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiş olan "Yüzme Suyu Kalitesinin Yönetimine Dair Yönetmelik" hükümlerini karşılayacak nitelikte olup, "... Kıyı koruma bandı mesafesi Ege ve Akdeniz kıyılarında 500 m, Marmara ve Karadeniz kıyılarında 300 metredir" kriterini sağlayacak şekilde inşa edilmiştir.

Tablo 5. Derin Deniz Deşarjı Hatları

	Yapım Yılı	Karada Uzunluk, m	Denizde Uzunluk, m	Toplam Uzunluk, m	Deşarj Derinliği, m
Gemlik DDD	2007	3.793 + 347	1.706	5.846	- 45
Mudanya DDD	2007	3.235 + 17	519	3.771	- 40
Küçükkuşla DDD	2017	796	555	1.351	- 40
Kurşunlu DDD	2017	185	543	728	- 40

BUSKİ Genel Müdürlüğü sorumluluk alanında işletilmekte olan merkezi AAT'lerin 2021 yılına ait atıksu giriş ve çıkış ortalama değerleri ile tesis kapasiteleri Tablo 6'da verilmektedir.

Tablo 6. BUSKİ Genel Müdürlüğü AAT İşletme Verileri, 2021 Yılı Ortalamaları

	DEBİ m ³ /gün		BOI ₅ (mg/L)		KOI (mg/L)		AKM (mg/L)		Top. N (mg/L)		Top. P (mg/L)	
	Kapasite	Giriş	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış	Giriş	Çıkış
Limit Değerler				25		100		35		10* 15		1* 2
Doğu AAT	240.000	192.191	289	5,8	545	30	286	6,0	49	4,4	7,7	1,1*
Batı AAT	87.500	66.293	350	4,8	688	36	346	8,3	55	7,1	7,5	0,5*
Mudanya AAT	21.850	15.270	223	8,7	419	30	209	7,0	52	3,3	6,6	1,9*
Gemlik AAT	21.850	18.578	206	4,0	541	32	480	8,8	39	3,2	10,2	1,2*
Orhangazi AAT	19.195	13.880	175	5,9	355	30	211	16,8	31	6,2	4,5	2,0
Mustafakemalpaşa	16.885	4.069	236	4,3	507	27	235	9,7	47	13,2	6,3	1,3
İznik AAT	8.790	3.541	178	6,2	411	22	307	7,7	31	5,3	5,9	1,7
Yenişehir AAT	7.063	6.555	159	6,4	351	34	205	15,6	39	13,4	5,5	1,7
Küçükkuşla AAT	6.679	5.188	106	4,0	248	30	152	29,9	12	9,4	5,6	0,6
Kurşunlu AAT	6.260	5.564	70	5,2	156	25	162	11,8	12	6,9	5,1	0,9
Akçalar AAT	4.561	4.400	272	3,9	557	26	260	6,7	28	12,6	6,8	1,8
Orhaneli AAT	1.000	935	180	14,4	357	39	246	11,7	37	20,1	5,9	2,4

*: Kentsel Atıksu Arıtımı Yönetmeliği Tablo 2: >100.000 Eşdeğer Nüfus için deşarj limit değerleri

Atıksu Arıtma Tesisi Çıkışlarında Yer Alan Sürekli Atıksu İzleme Sistemleri (SAİS):

BUSKİ Genel Müdürlüğü sorumluluğunda Sürekli Atıksu İzleme Sistemlerinin (SAİS) mevcut izleme uygulaması kapsamında T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı 2012/24 Sayılı Genelgesi ile 16 Temmuz 2019 tarih ve 30833 Sayılı Resmi Gazetede yayınlanan "Sürekli Atıksu İzleme Sistemleri (SAİS) Tebliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Tebliğ" 'e göre işletilmekte olan 12 adet SAİS Kabini bulunmaktadır.

Kapasitesi 5.000 m³/gün' den büyük olan AAT' lerin çıkış sularında kimyasal oksijen ihtiyacı (KOİ), askıda katı madde, pH, çözülmüş oksijen, iletkenlik, sıcaklık ve debi bilgileri Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı ve Taşra Teşkilatı tarafından SAİS Tebliği uyarınca 7 gün 24 saat çevrim içi olarak izlenmektedir.

BUSKİ Genel Müdürlüğü'ne bağlı Paket Atıksu Arıtma Tesisleri:

BUSKİ Genel Müdürlüğü'ne bağlı işletilmekte olan 48 adet Paket Atıksu Arıtma Tesisi bulunmaktadır.

Tablo 7. BUSKİ Genel Müdürlüğü İşletmedeki Paket Tip AAT Listesi

İlçe	AAT Adı	Arıtma Türü	Kapasite (m ³ /gün)
Gemlik	BUSKİ Hamidiye Paket AAT	Paket	75
Gemlik	BUSKİ Narlı Paket AAT	Paket	400
Gürsu	BUSKİ Adaköy PAAT	Paket	90
Harmancık	BUSKİ Karaca PAAT	Paket	100
İnegöl	BUSKİ Alanyurt Paket AAT	Paket	150
İnegöl	BUSKİ Çitli Paket AAT	Paket	75
İnegöl	BUSKİ Kulaca PAAT2	Paket	38
İnegöl	BUSKİ Yeniörük PAAT	Paket	105
İzmit	BUSKİ Boyalıca Paket AAT	Paket	250
İzmit	BUSKİ Çiçekli Paket AAT	Paket	75
İzmit	BUSKİ Dırazalı Paket AAT	Paket	90
İzmit	BUSKİ Elbeyli Paket AAT	Paket	400
İzmit	BUSKİ Göllüce PAAT1	Paket	150
İzmit	BUSKİ Göllüce PAAT2	Paket	150
İzmit	BUSKİ Müşküle PAAT1	Paket	75
İzmit	BUSKİ Müşküle PAAT2	Paket	150
İzmit	BUSKİ Orhaniye PAAT	Paket	75
Karacabey	BUSKİ Atatürk Kültür Parkı PAAT	Paket	45
Karacabey	BUSKİ Boğaz Paket AAT	Paket	150

Karacabey	BUSKİ Ekinli Paket AAT	Paket	75
Karacabey	BUSKİ Ovaesemen PAAT1	Paket	100
Karacabey	BUSKİ Hamidiye Paket AAT	Paket	75
Karacabey	BUSKİ Şahinköy PAAT	Paket	113
Karacabey	BUSKİ Hamidiye Paket AAT	Paket	75
Keles	BUSKİ Baraklı PAAT	Paket	90
Keles	BUSKİ Davutlar PAAT	Paket	100
Keles	BUSKİ Kemaliye PAAT	Paket	75
Keles	BUSKİ Kozbudaklar PAAT	Paket	150
Keles	BUSKİ Pınarcık PAAT	Paket	75
Mudanya	BUSKİ Çayönü Paket AAT	Paket	100
Mudanya	BUSKİ Eğerce Paket AAT	Paket	75
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Çeltikçi PAAT	Paket	376
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Tatkavaklı PAAT	Paket	75
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Tümbüldek PAAT	Paket	90
Orhangazi	BUSKİ Çakırlı PAAT	Paket	150
Orhangazi	BUSKİ Dutluca PAAT	Paket	90
Orhangazi	BUSKİ Gölyaka PAAT	Paket	90
Orhangazi	BUSKİ Heceler PAAT1	Paket	75
Orhangazi	BUSKİ Heceler PAAT2	Paket	75
Orhangazi	BUSKİ Ortaköy PAAT1	Paket	75
Orhangazi	BUSKİ Ortaköy PAAT2	Paket	75
Orhangazi	BUSKİ Paşapınar PAAT	Paket	90
Osmangazi	BUSKİ Çaybaşı PAAT	Paket	75
Osmangazi	BUSKİ Dağakça PAAT	Paket	75
Osmangazi	BUSKİ Küçükdeliller PAAT	Paket	150
Osmangazi	BUSKİ Osmangazi/Bağlı PAAT	Paket	150
Osmangazi	BUSKİ Osmangazi/Seferiışıklar PAAT	Paket	100
Yenişehir	BUSKİ Çelebi PAAT	Paket	100

BUSKİ Genel Müdürlüğü'ne bağlı Doğal Atıksu Arıtma Tesisleri:

BUSKİ Genel Müdürlüğü'ne bağlı işletilmekte olan 62 adet Doğal Atıksu Arıtma Tesisi (Yapay Sulak Alan) mevcuttur.

Tablo 8. BUSKİ Genel Müdürlüğü İşletmedeki Doğal Sulak Alan Tipi AAT Listesi

İlçe	AAT Adı	Arıtma Türü	Kapasite (m ³ /gün)
Büyükorhan	BUSKİ Dügüncüler Doğal AAT	Doğal	75
Büyükorhan	BUSKİ Pınar Doğal AAT	Doğal	225
Büyükorhan	BUSKİ Yenice Doğal AAT	Doğal	135
Harmancık	BUSKİ Gülözü Doğal AAT	Doğal	68
Harmancık	BUSKİ Hopandanişment 1 Doğal AAT	Doğal	75
Harmancık	BUSKİ Hopandanişment 2 Doğal AAT	Doğal	38
İnegöl	BUSKİ Alibey Doğal AAT	Doğal	225
İnegöl	BUSKİ Deydinler Doğal AAT	Doğal	225
İnegöl	BUSKİ Gündüzlü Doğal AAT	Doğal	225
İnegöl	BUSKİ Hasanpaşa Doğal AAT	Doğal	105
İnegöl	BUSKİ İskaniye (Cemiyet) Doğal AAT	Doğal	75
İzmit	BUSKİ Aydınlar Doğal AAT	Doğal	98
İzmit	BUSKİ Derbent 1 Doğal AAT	Doğal	90
İzmit	BUSKİ Derbent 2 Doğal AAT	Doğal	75
İzmit	BUSKİ Kaynarca Doğal AAT	Doğal	195
İzmit	BUSKİ Sansarak Doğal AAT	Doğal	113
Karacabey	BUSKİ Bayramdere1 Doğal AAT	Doğal	225
Karacabey	BUSKİ Bayramdere2 Doğal AAT	Doğal	150
Karacabey	BUSKİ Bayramdere3 Doğal AAT	Doğal	113
Karacabey	BUSKİ Çamlıca Doğal AAT	Doğal	75
Karacabey	BUSKİ Eskikaraağaç Doğal AAT	Doğal	45
Karacabey	BUSKİ Gölkiyı Doğal AAT	Doğal	45
Karacabey	BUSKİ Harmanlı 1 Doğal AAT	Doğal	150
Karacabey	BUSKİ Harmanlı 2 Doğal AAT	Doğal	75
Karacabey	BUSKİ Hürriyet 1 Doğal AAT	Doğal	38
Karacabey	BUSKİ Hürriyet 2 Doğal AAT	Doğal	38
Karacabey	BUSKİ Karakoca 1 Doğal AAT	Doğal	165
Karacabey	BUSKİ Karakoca 2 Doğal AAT	Doğal	165
Karacabey	BUSKİ Okçular 1 Doğal AAT	Doğal	38
Karacabey	BUSKİ Okçular 2 Doğal AAT	Doğal	38
Karacabey	BUSKİ Orhaniye Doğal AAT	Doğal	45
Karacabey	BUSKİ Seyran Doğal AAT	Doğal	150
Karacabey	BUSKİ Taşpınar Doğal AAT	Doğal	60
Karacabey	BUSKİ Yenikaraağaç Doğal AAT	Doğal	225
Karacabey	BUSKİ Yeniköy Doğal AAT	Doğal	53
Mudanya	BUSKİ Çamlık Doğal AAT	Doğal	75

Mudanya	BUSKİ Esence Doğal AAT	Doğal	500
Mudanya	BUSKİ Söğütöinar 1 Doğal AAT	Doğal	188
Mudanya	BUSKİ Söğütöinar 2 Doğal AAT	Doğal	188
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Adaköy Doğal AAT	Doğal	113
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Akçapınar Doğal AAT	Doğal	38
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Çamlıca Doğal AAT	Doğal	60
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Demireli Doğal AAT	Doğal	113
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Gündoğdu Doğal AAT	Doğal	68
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Hamidiye Doğal AAT	Doğal	45
Mustafakemalpaşa	BUSKİ İncealipınar Doğal AAT	Doğal	113
Mustafakemalpaşa	BUSKİ Ocaklı Doğal AAT	Doğal	60
Orhaneli	BUSKİ Çivili 1 Doğal AAT	Doğal	60
Orhaneli	BUSKİ Çivili 2 Doğal AAT	Doğal	60
Orhangazi	BUSKİ Akharem Doğal AAT	Doğal	150
Orhangazi	BUSKİ Gürle Doğal AAT	Doğal	113
Orhangazi	BUSKİ Keramet Doğal AAT	Doğal	150
Orhangazi	BUSKİ Üreğil Doğal AAT	Doğal	225
Osmangazi	BUSKİ Hüseyinalan Doğal AAT	Doğal	38
Yenişehir	BUSKİ Demirboğa Doğal AAT	Doğal	75
Yenişehir	BUSKİ Fethiye Doğal AAT	Doğal	75
Yenişehir	BUSKİ İncirli Doğal AAT	Doğal	102
Yenişehir	BUSKİ Karacaali Doğal AAT	Doğal	90
Yenişehir	BUSKİ Menteşe Doğal AAT	Doğal	75
Yenişehir	BUSKİ Selimiye Doğal AAT	Doğal	113
Yenişehir	BUSKİ Söylemiş 1 Doğal AAT	Doğal	150
Yenişehir	BUSKİ Söylemiş 2 Doğal AAT	Doğal	75

Proje/ İnşaatı Devam Eden Atıksu Arıtma Tesisleri:

Harmancık AAT, Büyükorhan AAT, Yeniköy AAT, Uludağ AAT, Mesudiye AAT ,Esence AAT, Tirilye AAT, Keles AAT inşaatı devam eden atıksu arıtma tesisleridir. Keles ilçesi Susurluk Havzası kapsamında yer aldığından, bölgedeki atıksuların toplanarak atıksu arıtma tesisi ile alıcı ortama deşarjının kontrollü bir şekilde yapılması ile Orhaneli Çayı ve Çınarcık Barajı su kalitesinde iyileşme sağlanacaktır.

Sanayi Bölgelerine Ait Atıksu Arıtma Tesisleri:

Tablo 9. Sanayi Bölgeleri Atıksu Arıtma Tesisleri (Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği İl Müdürlüğü)

Adı	Kapasitesi	Deşarj Noktası
Bursa Serbest Bölge AAT	3.000 m ³ /gün	Marmara Denizi
Demirtaş Organize Sanayi Bölgesi AAT	70.000 m ³ /gün	Nilüfer Çayı
Nilüfer Organize Sanayi Bölgesi AAT	800 m ³ /gün	Ayvalı Dere
Bursa Deri İhtisas ve Karma Organize Sanayi Bölgesi AAT	8.000 m ³ /gün	Nilüfer Çayı
Hasanağa Organize Sanayi Bölgesi AAT	4500 m ³ /gün	Nilüfer Çayı

Bursa Organize Sanayi Bölgesi AAT	96.000 m ³ /gün	Ayvalı Dere
Mustafakemalpaşa OSB AAT	20.000 m ³ /gün	M.Kemalpaşa Çayı
Yenişehir OSB AAT	350 m ³ /gün	Göksu Çayı
Yeşil Çevre Arıtma Kooperatifi AAT	100.000 m ³ /gün	Deliçay Deresi
İnegöl OSB AAT	130.000 m ³ /gün	Kalburt Deresi

Ayrıca Bursa’ da alıcı ortama deşarj yapan sanayi tesislerinde toplamda 72 adet atıksu arıtma tesisi bulunmakta olup, toplam atıksu arıtma kapasitesi 115.000 m³/gün’ dür.

6. SUYUN VERİMLİ KULLANILMASI İÇİN ÖNERİLER

Verimli su kullanımı; su kalitesini iyileştirmeye, su ekosistemlerini korumaya ve içme suyu varlıklarını korumaya yardımcı olarak çevre ve halk sağlığı etkinliği oluşturur. Suyu daha verimli kullanarak su stresi etkilerini azaltmak mümkündür. Aksi durumda su ile ilgili sağlıksızlık hali, ekosistemlerin üzerinde baskılayıcı etkisi olan gıda ve enerji güvensizliğine, ekolojik yıkıma, uluslararası ilişkilerin değişmesine ve toplumsal savunmasızlığa yol açabilir. Son yıllarda FAO, IWMI ve ICID (Birleşmiş Milletler Tarım ve Gıda Teşkilatı, Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü, Uluslararası Sulama ve Drenaj Komisyonu) gibi uluslararası kuruluşlar suyun bir damlasının bile boşa harcanmadan etkin kullanılmasının önemini vurgulamışlar ve “her damla suya karşılık daha fazla ürün” ilkesini benimsemişlerdir.

11. Kalkınma Planı 'nda “Sürdürülebilir kalkınma için belirlenecek politikalar için su yönetiminin yönetsel anlamda verimliliğın artırılması, suyun doğal döngüsüne uyumlu olacak şekilde sosyal, ekonomik ve ekolojik boyutlarını içeren bütüncül organizasyonun sağlanması, su ile ilgili tüm paydaşlarda toplam kalite anlayışının benimsenmesi ile mümkün olacağı belirtilmektedir.

İklim değişikliği ve kuraklık arasındaki yakın bağlantıyı öncelikli olarak göz önünde tutmak ve kuraklık konusunda yapılması gerekenleri sistematik bir politika haline getirmek hükümetin başlıca görevleri arasındadır. Kuraklığın, gıda güvenliği, su temini, enerji üretimi gibi toplum ve ekonomi açısından vazgeçilmez alanlarda büyük riskler oluşturduğu ve suyun doğanın, tüm canlıların ve insanın en önemli haklarından biri olduğu akıldan çıkarılmamalı, bu politikaların ekonomik ve ekolojik olarak sürdürülebilir olması sağlanmalıdır. Sorunu tam olarak tanımlamayan, küçümseyen, üzerini örtmeyi amaçlayan, ya da kısa vadeli ve günü kurtarmaya yönelik politikalar krizi derinleştirir ve çok uzun olmayan bir vadede Türkiye’yi kendini beslemekten uzak, gıda ve su krizleriyle ekonomik krizlerin birbirini kovaladığı bir ülke haline getirebilir. Bunun yanı sıra iklim değişikliğinin etkisiyle kronikleşen ve Türkiye’nin yeni normal haline gelmeye başlayan kuraklıkla ilgili alınacak önlemlerin toplumun tüm kesimlerinin, yani kamu kuruluşlarının yanı sıra sivil toplum örgütlerinin, meslek kuruluşlarının, özel sektörün, üniversitelerin ve başta çiftçiler, üreticiler ve köylüler olmak üzere toplumun tüm kesimlerinin katıldığı açık ve çok aktörlü bir müzakere zemininde belirlenmesi ve uygulamaya geçirilmesi gerekir.

Bu raporda belirttiğimiz güncel gerçekler ve bilimsel değerlendirmeler doğrultusunda kuraklıkla ilgili alınacak önlemlere yönelik olarak önerdiğimiz bazı temel ilkeleri şöyle özetleyebiliriz:

- Kuraklığın, şiddeti ve sıklığı iklim değişikliği tarafından artırılan bir iklim felaketi haline gelmeye başladığı ve iklim değişikliğiyle kuraklık arasındaki dolaysız bağ kabul edilmeli,

kuraklığın geçmişte olduğu gibi insan tarafından etkilenmeyen, periyodik, normal, beklenen bir doğa olayı olarak değerlendirilmesinden vazgeçilmelidir.

- Kuraklık konusundaki politika çalışmalarında kamu içindeki çok başlılığın bir sorun haline gelmemesi için Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, DSİ Genel Müdürlüğü, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü, Tarım ve Orman Bakanlığı ve başta Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı olmak üzere, iklim değişikliği konusunda çalışan diğer kamu kurumları yakın işbirliği içinde olmalıdır. Tüm politika süreçlerinde konuyla ilgili çalışan sivil toplum örgütleri, meslek kuruluşları, özel sektör ve üniversiteler siyasi görüş ayrımı yapılmadan bir araya getirilmeli, müzakere süreçleri yapılandırılmış ve bağlayıcı olmalıdır.

- İklim değişikliği artan kuraklık sorunu önüne geçilemeyecek bir doğal afet değildir. Türkiye kuraklıkla mücadele için öncelikle iklim değişikliğiyle mücadele konusunda aktif ve somut adımlar atmalı, üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir.

- Türkiye'nin "ortak ve farklılaştırılmış sorumluluklar" ilkesi çerçevesinde iklim değişikliğine neden olan sera gazı emisyonlarını düşürmek için hedefler tespit etmesi, bu amaçla fosil yakıt tüketimini azaltması, enerji verimliliğini artırması, ormanları koruması ve geliştirmesi, uluslararası iklim politikalarında aktif rol alması gerekmektedir. Kuraklığa uyum için yapılan çalışmalarda ekolojik kurallar çerçevesinde davranılmalı, doğayı ve ekosistemleri tahrip eden büyük ölçekli girişimlerden uzak durulmalı, su yönetiminin dev barajlar gibi büyük su yapıları yapmaktan ibaret olduğu anlayışı terk edilmelidir. Bunun yerine akarsuları, gölleri ve sulak alanları doğal ortamında koruyan, bozulan yerlerde ekosistemi restore eden, su kullanımını sürdürülebilir bir anlayışla ele alan, suyu tasarruflu ve gerektiği kadar kullanmayı sağlayacak sulama sistemleri kuran, su kullanımında önceliği yerel halka, tarımsal ve evsel kullanıma veren, suların sanayi ve atıklarla kirlenmesinin önüne geçen ekolojik bir yaklaşım benimsenmelidir.

- Sorunun sadece piyasaya bırakılmayacak bir kronik felaket haline dönüşebileceği göz önüne alınarak, kuraklığa dayanıklı ürün desenine geçmek, sulama biçimini değiştirmek, yer altı sularının kullanımını kısıtlamak, su krizi yaşanan bölgelerde fazla su isteyen ürünlerin yerine daha uygun olanların ekilmesini sağlamak gibi amaçlarla, gerektiği ölçüde planlamacı bir tarımsal üretim ve su kullanımı sistemine geçilmesi gerekebilir. Bu amaçla, kuraklığa karşı alınacak önlemlerin, bilimsel bir yaklaşımla, ancak üretici birliklerinin de mutlaka sürece katıldığı bir müzakereyle, uzun vadeli ve sürdürülebilirlik esasına göre belirlendiği, bağlayıcı bir su ve gıda yönetim sistemi oluşturulmalıdır.

- Bursa'da yıllardır yürütülen endüstriyel faaliyetlerin toprağa ve yeraltı suyuna etkisinin ne olduğu, hangi kirleticilerin hangi alanlara ne kadar etki ettiği maalesef net olarak bilinmemektedir. Günümüzde endüstriyel tesislerin toprak ve yeraltı sularının kirliliğine karşı aldıkları önlemler oldukça ilerlemiş olsa da, geçmiş yıllarda yetersiz önlemler ile sürdürülen faaliyetlerin etkileri toprakta, yeraltı suyunda varlığını hala sürdürmektedir. Bunun sonucu olarak gıdamız kirlenmekte, her geçen gün kanser gibi hastalıkların görülme sıklığı artmaktadır. Yasal mercilerin yapacağı veya yaptıracığı çalışmalar ile, ilimizdeki toprak ve yeraltı suyu kirliliği ile ilgili mevcut durumun tespit edilmesi, rehabilite edilmesi gereken alanların bir an önce belirlenerek çalışmaların başlatılması, çevre ve halk sağlığı açısından öncelikli konulardan birisi olmalıdır. Her geçen gün azalan su kaynaklarımızın sağlıklı ve sürdürülebilir bir şekilde korunması ve kullanımının sağlanabilmesi için toprak kirliliğine ilişkin çalışmalar önem taşımaktadır.

- Yerel su kaynaklarının korunması için su toplama havzalarında yapılaşmadan kaçınılması, su kaynaklarına evsel, endüstriyel ve tarımsal atıkların boşaltılmaması, böylece zaten azalan ormanların ve su kaynaklarının korunması kuraklık yönetiminin en önemli unsurları arasındadır. İstanbul ve Ankara’da görüldüğü gibi uzun mesafelerden taşınan sularla su krizini çözmeye çalışmak ekolojik ve sürdürülebilir değildir. Önceliğin mutlaka yerel kaynakların korunmasına verilmesi gerekmektedir.

- Kuraklığın yaratacağı su azlığı, tarımsal üretimin düşmesi, gıda fiyatlarının artması gibi su ve gıda ile ilgili olumsuzluklar öncelikle toplumun dezavantajlı kesimlerini etkiler. Bu nedenle kuraklık konusu sadece bir su yönetimi konusu değil, aynı zamanda bir toplumsal adalet meselesi olarak ele alınmalı, dezavantajlı kesimlerin oluşan zararlardan korunması için devlet tarafından önlemler alınmalıdır.

6.1. Kullanılmış Suların Yeniden Kullanımı

6.1.1. Arıtılmış Suların Yeniden Kullanımı

Suyun yeniden kullanımı, tüketim sonrası oluşan suyun tarım ve sulama, yeraltı suyu ikmali, endüstriyel işlemler ve çevresel restorasyon gibi amaçlar için arıtılarak kullanımını niteler. Potansiyel yeniden kullanım için su kaynakları arasında belediye atık suları, endüstri proses ve soğutma suyu, yağmur suyu, tarımsal akış ve dönüş akışları ve doğal kaynak çıkarma faaliyetlerinden üretilen su yer alır. Bu su kaynakları, belirli bir sonraki kullanım için "amaca uygunluk özelliklerini" karşılayacak şekilde uygun şekilde arıtılır. Amaca uygun özellikler, belirli bir kaynaktan suyu ihtiyaç duyulan kaliteye getirmek, halk sağlığını, çevreyi korumayı veya belirli kullanıcı ihtiyaçlarını sağlamak için arıtma gereksinimleridir. Suyun yeniden kullanımı, mevcut su kaynaklarına alternatifler sağlayabilir ve su güvenliğini, sürdürülebilirliğini ve direncini artırmak için kullanılabilir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığının İklim Değişikliğiyle Mücadele Sonuç Bildirgesi’nde mevcutta %2.5 olan Arıtılmış suların yeniden kullanım oranının, 2023 de%5 e, 2030 da %15 e çıkartılması hedeflenmiştir.

Geri Dönüştürülmüş Su Kullanım Alanları

- Tarım için sulama
- Belediye su temini
- Tesisler için proses suyu
- Tuvalet sifonu gibi iç mekan kullanımları
- Yolların, şantiyelerin ve diğer insan ticareti alanlarının toz kontrolü veya yüzey temizliği
- Beton ve diğer inşaat süreçleri
- Yapay göller ve iç veya kıyı akiferleri temini
- Çevresel restorasyon

Suyun geri dönüşümü ve yeniden kullanımı için çok çeşitli çözümler mevcuttur;

- Membran Biyolojik Reaktörler: Atıksu Arıtma Tesisleri, yüksek arıtma verimliliği elde etmek için en son Membran Biyolojik Reaktör (MBR) teknolojisini kullanır. Bu tesisler, tipik BOİ ve TSS ile belediye ve evsel atık suları arıtmak için uygundur. Her

biri yaklaşık 250 mg/L kimyasal, tekstil, yiyecek ve içecek endüstrilerinden çok daha yüksek BOİ ve TSS' ye sahip endüstriyel atık suları arıtmak için uygundur.

- Ultrafiltrasyon Sistemleri: 0,01 ila 0,10 mikron arasındaki maddeyi ortadan kaldırarak geleneksel multimedya filtrelerinden daha güvenilir hale getirir. UF membranları bakterileri ve çoğu virüsü verimli bir şekilde yok eder. Spiral sargılı UF membranlar, proses suyunun ve atık suyun arıtılması için olumlu sonuç verir.
- Ters Ozmoz Sistemleri: Yüksek kaliteli suya ihtiyaç duyulursa, RO sistemleri MBR veya UF' den sonra iyi bir geri dönüşüm sistemi olabilir. Ölçeklendirme ve kirlenme dahil olmak üzere sistem arızasına neden olabilecek yaygın sorunlardan kaçınmak için RO sistemleri etkili bir ön arıtma sistemi ile birleştirilmelidir.

Bursa İli Atıksu Arıtma Tesisi Çıkış Sularının Kullanım Alternatifleri

Bursa ili; Susurluk, Marmara ve Sakarya havzaları içerisinde yer almakta olup, ilde kamuya ait toplamda 16 adet atıksu arıtma tesisi bulunmaktadır. Bunlardan en büyük kapasiteli tesis 240.000 m³/gün kapasite ile Bursa Doğu AAT' dir. 16 atıksu arıtma tesisinden 13'ü işletmede, 2'si planlama ve 1'i inşa aşamasındadır. Tesisler ile ilgili yapılan Yeniden kullanım alternatifleri çalışmasında, söz konusu alternatif kullanım önerileri için yatırım ve işletme maliyetleri dikkate alınarak toplam maliyet hesabı yapılmıştır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020).

Tablo 10. Bursa İli AAT Çıkış Sularının Yeniden Kullanım Alternatifleri (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020)

No	Tesis Adı	Proje Debisi (m ³ /gün)	Yeniden Kullanım Alternatifleri	Kazanımlar
1	Bursa Doğu AAT	240.000	1) Tarımsal Sulama ¹ 2) Peyzaj Sulaması ¹ 3) Sanayide Kullanım ¹ 4) Çevresel Kullanım ¹	1) Mevcut durumda kullanılan yeraltı su kaynaklarının korunması 2) Mevcut durumda kullanılan şebeke suyu ve yeraltı su kaynaklarının korunması 3) Nilüfer çayı su kalitesinin iyileştirilmesi
2	Kestel Gürsu AAT	147.577	1) Tarımsal Sulama 2) Çevresel Kullanım	1) Planlama aşamasında olan sulama tesisine su sağlanması 2) Gölbaşı Barajı'ndan sulamaya tahsis edilecek su miktarının azaltılması 3) Nilüfer Çayı su bütçesine yüksek kaliteli su ile katkı sağlanması

¹ 20.03.2010 Tarihli ve 27527 Sayılı Resmî Gazetede yayınlanan "Atıksu Arıtma Tesisleri Teknik Usuller Tebliği" ekler bölümünde atıksuların yeniden kullanım alternatiflerinin kriterleri belirtilmiştir.

3	İnegöl OSB AAT	130.000	Çevresel Kullanım	Boğazköy Barajı su bütçesine dahil olan arıtılmış kullanılmış suların mevcut durumunun planlı şekilde devam ettirilerek kullanılmasının sağlanması
4	Bursa Batı AAT	87.500	1) Tarımsal Sulama 2) Peyzaj Sulaması 3) Sanayide Kullanım 4) Çevresel Kullanım	1) Sulanmayan 1.083 ha tarım alanının planlı sulanması 2) Şebeke ve kuyu suyu kullanımının azaltılması İçme suyu kaynaklarının korunması 3) Yeraltı suyu kullanımının azaltılması Bursa OSB'deki işletme giderlerinin azaltılması 4) Nilüfer çayı su kalitesinin iyileştirilmesi
5	Mudanya AAT	21.850	1) Tarımsal Sulama 2) Peyzaj Sulaması	1) Zeytinlik sulamasında kullanılarak zeytin üretim verimini artırmak ve YAS üzerindeki baskının azaltılması, 2) YAS'tan yılda 126.000 m ³
6	Orhangazi AAT	19.195	Tarımsal Sulama	İznik Gölü su bütçesinin ve kalitesinin korunması
7	Gemlik AAT	18.850	Sanayide Kullanım	İznik Gölü su bütçesinin korunması
8	Mustafakemalpaşa AAT	16.000	1) Tarımsal Sulama 2) Peyzaj Sulaması 3) Çevresel Kullanım	1) Mustafakemalpaşa Sol Sahil Sulaması'na Mustafakemalpaşa Çayı'ndan sağlanan suyun özellikle bor açısından Konsantrasyonun düşürülmesi ve kalitesinin artırılması 2) Şebeke ve kuyu suyu kullanımının azaltılması İçme suyu kaynaklarının korunması 3) Mustafakemalpaşa Çayı vasıtasıyla Uluabat Gölü'ne mansaplanan suların özellikle bor açısından kalitesinin artırılması 4) Uluabat Gölü su bütçesinin desteklenmesi
9	Nilüfer AAT	16.000	1) Tarımsal Sulama 2) Çevresel kullanım	1) Nilüfer Çayı'ndan çekilen su ile sulanan halk sulamalarına sulama suyu kriterlerine uygun su sağlanması 2) Nilüfer Çayı akımının kalite ve miktar
10	İznik AAT	8.800	Tarımsal Sulama	Tarımsal sulama suyu kaynağı olarak kullanılan İznik Gölü üzerindeki baskının azaltılması

11	Karacabey AAT	8.750	1) Tarımsal Sulama 2) Peyzaj Sulama 3) Çevresel Kullanım	1) Susurluk Çayı'nı tarımsal sulama suyu kaynağı olarak kullanan tarım alanlarına daha iyi kalitede su sağlanması 2) Şebeke ve kuyu suyu kullanımının azaltılması İçme suyu kaynaklarının korunması 3) Susurluk Çayı akımının kalite ve miktar olarak desteklenmesi
12	Yenişehir AAT	7000	Tarımsal Sulama	Boğazköy Barajı sulamasında su sıkıntısı yaşanması durumunda 126 ha tarım alanının sulanması
13	Küçük Kumla AAT	5.350	Tarımsal Sulama	Tarımsal sulamada kullanılarak YAS ve Küçük Kumla Göleti suyunun yerine kullanılması
14	Kurşunlu AAT	4.725	Sanayide Kullanım	İznik Gölü su bütçesinin korunması
15	Akçalar AAT	4.561	Çevresel Kullanım	Uluabat Gölü su bütçesine yüksek kaliteli su ile katkı sağlanması
16	Büyükorhan AAT	2.074	Tarımsal Sulama	Sulanmayan tarım alanlarına su sağlanması

6.1.2. Tarımdan Dönen Sular

Havzada DSİ tarafından inşa edilmiş ve işletilen veya devredilen 1.000 ha üzeri sulama tesisleri aşağıdaki tabloda listelenmiştir.

Tablo 11. Bursa İli tarımsal sulamadan dönen suların yeniden kullanım alternatifleri (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2020)

No	Sulama Tesis Adı Su Kaynağı Sulama Tipi	Sulama Alanı (ha)	Sulama Oranı (% , 6 yıl ort.)	Alıcı Ortam	Ortalama Potansiyel (hm3)	Yeniden Kullanım Alanı	Kazanımlar
1	Karacabey Pompaj Sulaması Karadere, Manyas Gölü, Karadere Regülatörü Klasik+ Kanaletli Sistem	15.683	71	Susurluk Çayı	10,92	Yeni Sulama Alanı	1135 ha yeni tarım alanının dönen sularla sulanması

2	Bursa Sulaması Aksu Deresi, Gölbaşı Barajı Kanaletli	1.570	58	Nilüfer Çayı	1,41	Döngüsel Kullanım	138 ha alanın dönen sularla sulanması
3	Orhangazi Pompaj Sulaması, İznik Gölü Klasik	1.076	6	Mera Deresi, Nadir Suyu	0,10	Yok	-
4	Mustafa Kemalpaşa Sulaması M.Kemalpaşa Çayı, M. Kemalpaşa Regülatörü Kanaletli Sistem	16.525	60	Mustafa Kemalpaşa Çayı, Uluabat Gölü	15,26	Kalite İyileştirme	Uluabat Gölü'nün yayılı kirletici baskısından korunması
5	Uluabat Pompaj Sulaması Uluabat Gölü Kanaletli Sistem	5.650	27	Uluabat Gölü	2,52	Kalite İyileştirme	Uluabat Gölü'nün yayılı kirletici baskısından korunması
6	Keramet Pompaj Sulaması İznik Gölü Kanaletli	2.124	64	Yan Dereler	0,88	Yok	-
7	Boyalıca Pompaj Sulaması İznik Gölü Kanaletli	4.035	60	Karasu Deresi, Derbent Deresi	2,05	Döngüsel Kullanım	79 ha alanın dönen sularla sulanması
8	Demirtaş Sulaması Demirtaş Barajı Kanaletli Sistem	1.500	27	Nilüfer Çayı	0,71	Döngüsel Kullanım	97 ha alanın dönen sularla sulanması
9	İznik Pompaj Sulaması İznik Gölü Kanaletli	1.901	43	Yan Dereler	0,64	Döngüsel Kullanım	67 ha alanın dönen sularla sulanması
10	Bursa YAS Pompaj Sulaması	1.650 -	70	Nilüfer Çayı	0,53	Yok	-

	50 Derin Kuyu Borulu Sistem						
11	Çayırköy Sulaması Çalı ve Kayapa Göleti Borulu Sistem	1.941	46	Nilüfer Çayı	0,66	Kalite İyileştirme	Nilüfer Çayı'nın yayılı kirletici baskısından korunması
12	Yenişehir YAS Pompaj Sulaması 53 Derin Kuyu Borulu Sistem	5.020	30	Koca Çay (Göksu Çayı)	0,57	Yok	-
13	Gölyaka (Balarım Orhangazi) Sulaması İznik Gölü Borulu	4.293	7	-	0,51	Yok	-
14	Boğazköy Sulaması Boğazköy Barajı Borulu Sistem	10.481	51	Kurutma Kanalı, Göksü Çayı	1,36	Yok	-

Bursa İli' nde bulunan 1.000 ha üzeri 14 adet sulama tesisinde tarımsal sulamadan dönen drenaj suları kullanılmış su kaynağı olarak değerlendirildiğinde, sulama tesislerinin 2 tanesinden (Bursa Sulaması, Demirtaş Sulaması) dönen drenaj sularının öncelikle kalitesinin iyileştirilerek sulamaların mevcut pompa istasyonlarına veya ana sulama kanallarına iletilip sulama suyu ile paçallanarak döngüsel kullanım kapsamında; 1 tanesinden (Karacabey Sulaması) dönen drenaj sularının öncelikle kalitesinin iyileştirilerek, DSİ Genel Müdürlüğü tarafından sulanmayan tarım alanlarına iletilerek yeni sulama alanı açılması amacıyla geri kazanımı önerilmiştir. 3 tanesi (Mustafakemalpaşa Sulaması, Uluabat Sulaması, Çayırköy Sulaması) için sulamadan dönen drenaj sularının kalitesini iyileştirmeye yönelik öneri getirilmiştir. Boyalica ve İznik Pompaj sulamasından dönen suların sulamaların mevcut pompa istasyonlarına ve ana sulama kanallarına iletilip sulama suyu ile paçallanarak döngüsel kullanım kapsamında geri kazanımı önerilmiştir. Bursa YAS Sulamasından dönen suların yeniden kullanımı için çeşitli nedenlerle (sulama oranı düşüklüğü, arazi şartlarının uygun olmaması vb.) bir kullanım alanı tespit edilememiştir.

6.1.3. Gri Su Kullanımı

Kurak ve yarı kurak bölgelerde su ihtiyacı için alternatif bir kaynak olan gri su; tuvalet haricinde, banyo, el yıkama lavaboları, çamaşır makineleri, bulaşık makineleri ve mutfak lavabolarını da kapsayan kentsel atıksular olarak tanımlanmaktadır. Eser miktarda kir, yağ, saç ve bazı ev temizlik ürünleri içerebilir. Ancak insan dışkıları ve tuvalet kağıtlarını içermediğinden genellikle kentsel atıksulardan daha az kirlidir. Gri su üretim sistemleri diğer alternatif su kaynakları (yağmur suyu vs.) ile birleştirildiği zaman içilebilir olmayan su temini için önemli bir girdi olabilmektedir.

Şekil 6. Gri Su Kullanımı

NEDİR?
Duştan, küvetten, lavabodan, mutfaktan, bulaşık ve çamaşır makinesinden gelen az kirlenmiş evsel atık suya "gri su" denir. Kısaca evsel atık suyun, siyah su (tuvaletlerden gelen ve fosfatik atığı içeren su) içermeyen kısmıdır. Gri su atık sular içinde en büyük orana sahiptir. Genellikle evsel atık suyun %60' ını oluşturur (WWF, 2014)

FAYDALARI

- Hızlı & kolay antılabılme
- 50%'ye varan su tasarrufu
- Yerde anıtım yapılabildiği için kanalizasyona verilen atıksu miktarında azalış, anıtım sistemlerinin yükünün azaltılması (dolaylı olarak karbon emisyonlarında da azalış)
- Gri su, sulamada kullanıldığında iyi bir gübre kaynağı ve besleyici sudur.

KULLANIM ALANLARI

- Tuvalet rezervuarları
- Bahçe sulama
- Araba yıkama
- Yangın Tesisatı Beslemesi
- Çamaşır Yıkama
- Süs Havuzları
- Genel Temizlik
- Soğutma Kulesi Besleme

YATIRIM MALİYETLERİ

- İşletme büyüklüğüne göre değişmekle birlikte, sistem büyüdükçe daire başına maliyet azalır.
- İYM:
- 5-20 Dairelik sistemler → 600 €/daire
- 500 Daire üstü sistemler → 200 €/daire
- Bakım & Onarım: İYM'nin %1'i (her yıl)
- İşletme: İYM'nin %4'ü (her yıl)

[https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/TEZLER/H%C3%9CLYA%20S%C4%B0LÜK%C4%B0N%20\(2\).pdf](https://www.tarimorman.gov.tr/SYGM/Belgeler/TEZLER/H%C3%9CLYA%20S%C4%B0LÜK%C4%B0N%20(2).pdf)

<https://www.interreg-central.eu/Content.Node/Digital-Learning-Resources/01-Greywater.pdf>

Türkiye Geri Kazanılabilir Gri Su Haritasında Bursa Potansiyeli incelendiğinde Bursa İli 1/100 000 Çevre Düzen Planına göre 2040 yılı için öngörülen nüfus olan 4.250.000 için Kullanılabilir Yıllık Gri Su Miktarı 93.075.000 m³'dür. (9,3075 hm³)

Hesap Metodu:

1 kişinin ürettiği atıksu miktarı: 150 l/kişi/gün Bu miktarın %40 'ı gri su= 60 l/kişi/gün
Nüfus X 60 l/kişi/gün X 365 gün/yıl= Yıllık kullanılabilir gri su miktarı (m³)

Bursa Büyükşehir Belediyesi Uygulama İmar Yönetmeliği'nde Gri Su Sistemlerine ilişkin olarak "Emsal hesabına konu alanı 2000 m² ve üzeri kamu yapılarında, gri su tesisatının yapılması zorunludur." İfadesi yer almakta olup, konuya ilişkin olarak denetim süreci çalıştırılmalıdır.

6.1.4. Soğutma Suları

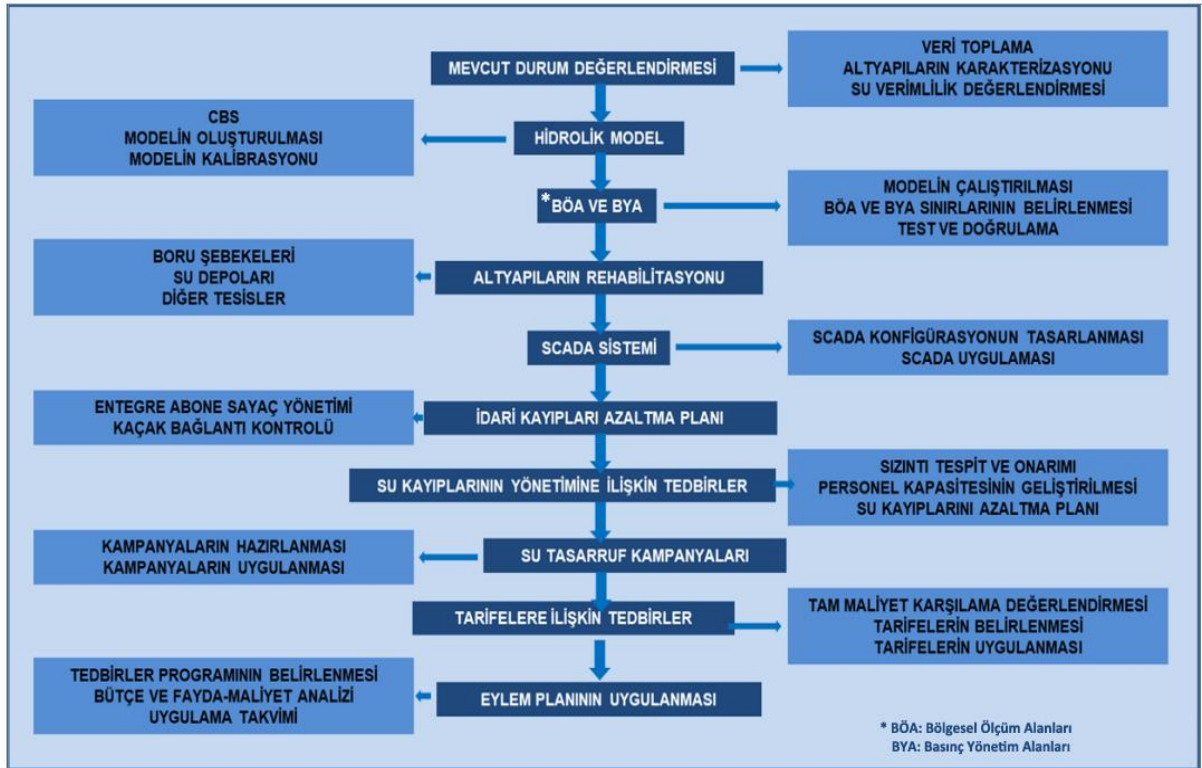
Tarım ve Orman Bakanlığı, Su Yönetimi Genel Müdürlüğü' nün yapmış olduğu çalışmalarda, soğutma suyu kullanıcılarının deşarj ettiği soğutma suları potansiyel su kaynağı olarak değerlendirmeye alınmıştır. Bu kapsamda tatlı su kaynaklarından soğutma suyu temin eden soğutma suyu kullanıcıları belirlenmiş, deşarj ettikleri su miktarı DSİ su tahsis planlarından ve soğutma suyu kullanıcılarından ayrı ayrı temin edilmiştir. Ancak, soğutma sularının içine dozlanan kimyasallar sebebi ile farklı bir alanda yeniden kullanımının teknik ve ekonomik olarak uygun olmadığı değerlendirilmiştir.

6.2. Kayıp Kaçak Oranının Azaltılması

Temin edilen ve arıtılan ancak su dağıtım sisteminde kaybolan, sızan ve nihai hedefine ulaşmamış sular küresel bir sorundur. Dünya Bankasının çalışmasına göre fiziksel su kayıplarının küresel olarak tahminini her yıl 32 milyar metreküp olarak ortaya koymuştur. Bunların yarısı gelişmekte olan ülkelerde meydana gelir. Dünyanın birçok yerinde, su varlıklarının yetersiz yönetimi su kaybına neden olur. Eğer bu su kayıpları yarıya indirilebilir ise, yaklaşık 90 milyon insana yetecek kadar su elde edilebilir.

Su kayıplarının nedenleri sızıntılar, boru patlamaları ve su yönetiminde yasal olmayan bağlantılar ve izinsiz tüketimdir. Kaçaklar, boru ağında su kaybına neden olur ve genellikle boru patlamalarında meydana gelir. Bu nedenle kaçaklardan kaynaklanan su kaybı hem sosyo-ekonomik durumu hem de çevreyi etkiler. Kaçaklar ve boru patlaklarının nedenleri bakım eksikliği, korozyon, aşınma veya yıpranma nedeniyle ani veya zamanla kademeli olarak gelişir. Su kayıplarının azaltılması için belediyelerce izlenecek adımlar aşağıda belirtilmiştir.

Şekil 7. İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerinde Su Kayıplarının Azaltılmasına Yönelik Belediyelerce Alınacak Yapısal ve İdari Tedbirler

Kaynak: İçme Suyu Temin ve Dağıtım Sistemlerinde Su Kayıplarının Azaltılmasına Yönelik Belediyelerce Alınacak Yapısal ve İdari Tedbirler-2020

Kayıp Kaçakları oranının azaltılması için;

1. Etkin kaçak onarımı

Su kaybının başlıca nedenlerinden biri patlamalar veya çatlaklar nedeniyle boru ve ekipmanda oluşan kaçaklardır. Büyük bir dağıtım şebekesinde sızıntının fark edilmesi uzun süreli olabilir. Bu nedenle önleyici faaliyetler ve verimli kaçak yönetimi gereklidir. Tüm dağıtım ağındaki su kayıplarını aynı anda çözmek mümkün değildir dolayısı ile şebeke izole bölgelere ayrıldığında daha verimli hareket edebilir. Kaçak tespit sistemine bütçe sağlanarak birçok yerde dağıtım sistemindeki genel kaçak oranını en az %40-50 oranında azaltmak mümkündür.

2. Şebeke etkinliklerini izleme

Kaçaklar zemin seviyesindeki gürültü kaydedicileri aracılığıyla tespit edilebilir. Kaydediciler sızıntı yapan suyun sesine tepki verir ve operatörlerin hemen harekete geçmesini sağlar. Ayrıca, şebekenin farklı alanlarındaki su basıncını izole bölge tekniğini kullanarak ölçmek ve yönetmek de mümkündür.

3. Basınç yönetimi

Basınç yönetimi önemli ve uygun maliyetli kaçak yönetimi aktivitesi olarak kabul edilir. Su dağıtım sistemleri, en yüksek talepte en düşük basıncı karşılamak üzere tasarlanmaktadır. Ancak su dağıtım sistemlerinde gün boyunca değişken debi talepleri yaşanmasından dolayı, sistem basıncı da talebe bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Talebin düşük olduğu gün içerisinde belirli saatler ve gece sistem basıncı yükselmektedir (Choi, 2014). Talebin düşüp, basıncın yükseldiği anlarda, sistemdeki kaçak oranı da basınç artışına paralel olarak yükselmektedir. Böylelikle basıncın yüksek olduğu noktalarda hem normal işletme şartlarında, hem de talebin düşük olduğu dönemlerde basıncın, ihtiyaç duyulan sabit minimum değere düşürülmesi gerekmektedir. Boru patlamalarının çoğu, boruların sürekli genişlemesine ve daralmasına neden olan sürekli basınç dalgalanmaları nedeniyle meydana gelir ve bu da stres kırıklarına neden olur. Dağıtım şebekesindeki basınç ne kadar yüksekse, şebekedeki patlamalar veya sızıntılar yüzünden o kadar çok su kaybolur.

Kontrol vanaları, besleme hattındaki değişikliklerden bağımsız olarak belirli bir basıncı, debiyi veya seviyeyi korur. Kontrol vanaları basınç yönetimi için çok önemlidir, çünkü şebeke ekipmanı için en iyi koşulları korurken su kayıplarını azaltmaya yardımcı olurlar.

Basınç yönetimi ayrıca gereksiz enerji tüketimini azaltmanın etkili bir yoludur. Genel olarak daha düşük bir basınca izin vererek özellikle yoğun olmayan saatlerde, pompalama için enerji tüketimi azaltılabilir.

4. Kayıp/kaçak sınırı belirleme ve takip

Kayıp ve kaçakların kabul edilemez hale geldiği seviyeyi belirleyen sınır değerlerin tespiti hızlı değerlendirme ve aksiyon almayı sağlar.

5. Su Kullanıcıları Arasında Bilgi Aktarımı

Su kayıpları, yalnızca gelişmekte olan ülkelerde değil, dünyanın birçok yerinde kritik bir konudur. Zorlukların üstesinden gelmek için, verimli su yönetimi için önceden bilinen ve kanıtlanmış teknikler ile ilgili farkındalığı artırmamız gerekir. Bilgi paylaşımı toplumun tamamında suyun tam yolculuğu hakkında kaynaktan musluğa ve oradan da güvenle tekrar doğaya geri dönüşünü kapsayan bütünsel bir bakış ile ilgilidir.

İklim krizi ile kuraklığın etkisinin artmasından dolayı su kayıplarının azaltılması ve kontrolü elzemdir. Su kıtlığı probleminin çözümü olarak küresel bir eğilim olan Su Talebi Yönetimi (STY) üzerinde çalışmalar sürmektedir. Bu yaklaşım, teknolojik olarak ölçüm ve düzenlemelerle (basınç kontrolü gibi) su talebinin kontrol edildiği; ekonomik, sosyal şartların göz önünde bulundurulduğu bir yaklaşımı ifade eder.

Su dağıtım şebekelerindeki su basıncının düzenlenmesi, genellikle karmaşık şebekelerin, izole alt bölgelere bölünmesiyle elde edilir (Farley, 2003). Su dağıtım şebekesini izole alt bölgelere bölerek yönetilebilir hale getirmek için, belli kriterler göz önüne alınır. Bu kriterler, bölge içinde kalan abone sayısı, bölge içinde kalan şebeke uzunluğu, o bölgenin topografyası vb. gibi değerlerdir. İzole bölgeler oluşturulduktan sonra, izole bölgenin giriş noktasında hem ölçüm için hem de kontrol elemanlarının montajı için kontrol odaları mevcuttur (Karathanasia, 2016).

BUSKİ Genel Müdürlüğünden alınan bilgilerde;

- Merkez ilçelerde 8 bölge ve 257 adet alt bölge ayrımı yapıldığı,
- Her alt bölgeye tek noktadan su girişi olacak şekilde içme suyu şebeke hatlarının fiziksel ayrımı tamamlandığı,
- Alt bölgelere debimetre takıldı ve alt bölgeye geçen su SCADA sisteminden okunduğu,
- İçme suyu hatları ve yardımcı tesisleri ile sayaçlar yenilendiği,
- Yaklaşık 10300 km içme suyu hattı BUSKİ CBS' ye aktarıldığı,
- 1173000 abone ile 372 binanın BUSKİ ACBS projesi kapsamında ilişkisi kurulduğu (Özellikle merkez ilçelerdeki abonelerin % 95' inin konumsal bina bilgisi tespit edildi)
- Alt bölge bazında abone listeleri, su tüketimleri belirlendiği,
- Alt bölgeye su girişi debimetresi ile abone sarfiyatları eş zamanlı ölçülerek su kayıp oranları alt bölge bazında tespit edildiği ve tespit edilen kayıpların azaltılması için (arıza giderimi, abone olmayan su kullanıcısının abone olması) çalışma yapıldığı, belirtilmiştir.

6.3. Yağmur Suyu Yönetimi

Kentsel alanlarda geçirimsiz sert yüzeylerin aşırı bir şekilde artmasının ve açık-yeşil alanların bu artışa ters orantılı olarak azalmasının sonucunda, yağış sonrası yağmur suları toprağa yeterli oranda sızamamaktadır. Yağmur suyunun yüzeysel akışa geçen miktarının artması, yağmur suyu geçiş süresinin kısalması, kentsel alanların sellere ve taşkınlara açık hale gelmesi, yeraltı su seviyesine ulaşan su miktarının azalması, yüzey sularının kalitesinin bozulması ve yağmur suyu drenaj yapılarına ait yatırım ve işletim maliyetlerinin artması gibi sorunlar, yağmur suyu drenajı için bütüncül stratejiler oluşturmayı bir zorunluluk haline getirmiştir.

Bursa genelinde yağmur suyu sitemleri ayrık sistem olarak (atıksu ve yağmur suyu) planlanmış ve genellikle taşkın kontrolü amacıyla inşa edilen yağmur suyu sistemleri ile toplanan yağmur suları mümkün olan en yakın alıcı ortama deşarj edilmektedir. Örneğin Mustafakemalpaşa sulamasında toplanan yağmur suyu drenajları pompa istasyonları vasıtası ile Uluabat Gölüne transfer edilmektedir. Tarım ve Orman Bakanlığı'nca yapılan çalışma ve değerlendirmelerde, yağmur sularının düzenli su kaynağı olmaması sebebi ile farklı bir alanda yeniden kullanımının teknik ve ekonomik olarak uygun olmadığı belirlenmiştir. Ancak, geleneksel altyapı yöntemlerinde 'atık su' olarak kabul edilen yağmur suyunun 'alternatif su

kaynağı olarak kentsel sürdürülebilir su döngüsüne katılması, şehre yağın yağmur suyunun şehri terk etmeden şehirde kalması çok önemlidir. Ayrıca suyun açık kanallarda biriktirilmesi bölgede yaşayanlar için bir katma değerdir. Sürdürülebilir Yağmursuyu Yönetimi/Yeşil Altyapı Teknikleri dünyada yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bölgesel yağmur suyu yönetimi: Tarımsal sulama ve daha geniş ölçekte su hasadı teknikleri ile su kullanımını azaltılabilir.

Bina içi yağmur suyu yönetimi: Binaların çatılarından yağmur suyu toplanması ile şebeke suyu kullanım azaltılabilir.

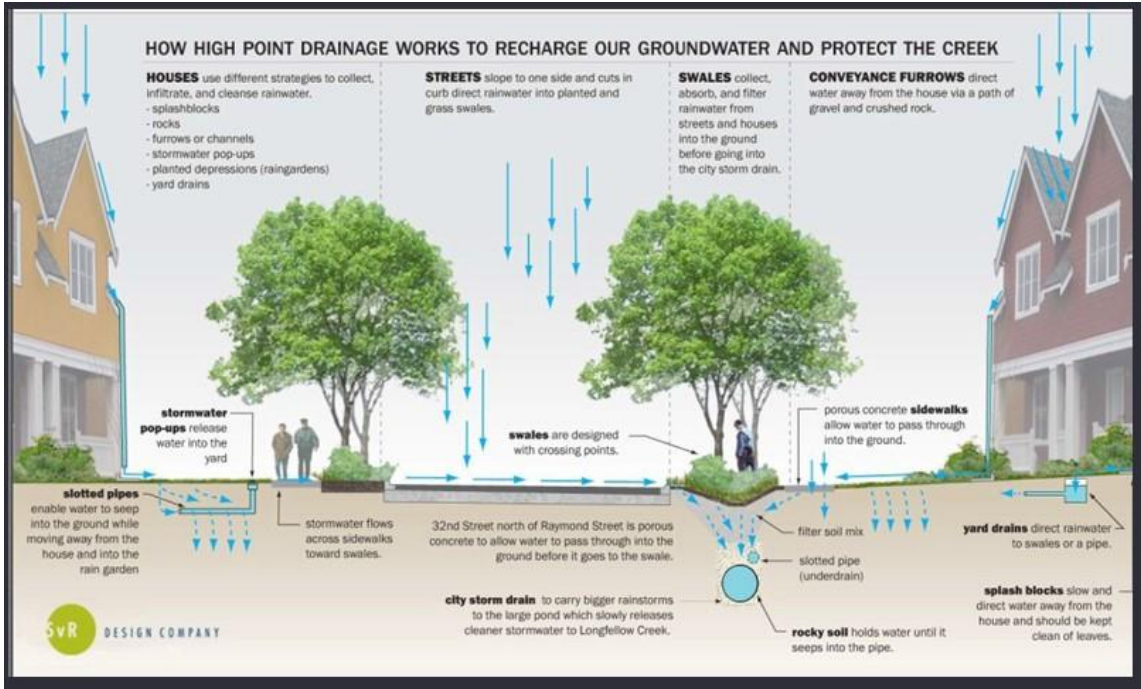
Kentsel yağmur suyu yönetimi geleneksel olarak; kanal, boru, mazgal vb. yapısal yağmur suyu toplama sistemleri kullanılarak yapılmaktadır. Kentlerimizde geleneksel yağmur suyu toplama sistemleri, yağmur sularını hızlı bir şekilde ayırık kanalizasyon sistemi ile birlikte ortamdan uzaklaştırmaktadır. Son yıllarda kentsel yağmur suyu yönetimi kapsamında, geleneksel yağmur suyu çözümlerinin yanında, sürdürülebilir kentsel yağmur suyu yönetimi modelleri de ortaya çıkmıştır. Odakta yüzey akışa geçen yağmur suyu miktarının çeşitli doğal çözümlerle tutulması ve bekletilmesiyle birlikte sızmanın artırılarak, yeraltı suyunun beslenmesi ve dolayısıyla doğal su döngüsüne olumlu katkıların sağlanması bulunur. Kullanılan ortak çözümler; biyolojik tutma alanı yani yağmur bahçesi, geçirimsiz döşeme, kuru kuyu, yağmur hendeği, sızma çukuru, çatı bahçesi, yağmur varili ve sarnıçtır (Karakoçak, 2011).

- Geleneksel yapılarımızda yağış sularının uygun mevsimlerde toplanıp, gereksinim duyulduğu zamanlarda kullanılması gibi çözümlerin yaygın olarak uygulanmış olduğu bilinmektedir.
- Tarihi yapıların çevresinde mutlaka su kuyuları bulunmaktadır.
- Geleneksel konutlarda da su kuyularının yanında yağmur suyunu toplama amaçlı sarnıç kullanımı oldukça yaygındır.
- Dünyanın ve ülkemizin son yıllarda sıkça karşılaştığı susuzluk sorunu yapılarımızdaki bu geleneksel uygulamaların yeniden gündeme getirilmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

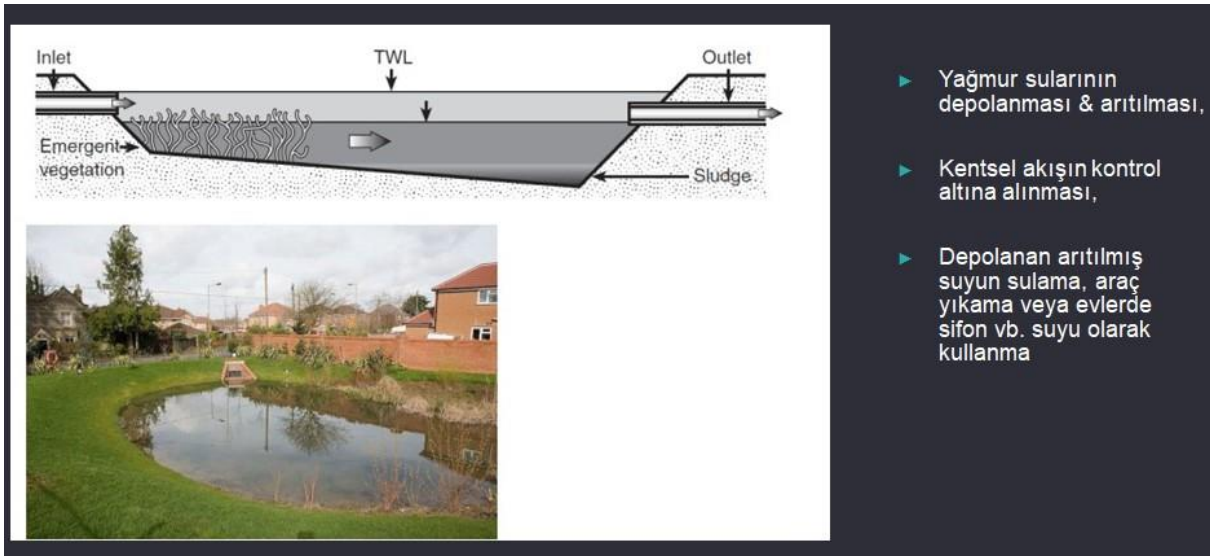
Bursa için yağmur suyunu verimli kullanmak için yapılabilecek uygulamalara ilişkin öneriler aşağıda verilmiştir.

Şekil 8. Sürdürülebilir Kentsel Drenaj Sistemleri

Şekil 9. Yapay Sulak Alanların oluşturulması

6.4. Tarımsal Suyun Etkin Kullanımı

Türkiye’de yıllık ortalama yağış metrekareye 643 mm dir. Bu da 501 milyar m³ suya karşılık gelmektedir. Toplam tarım alanımız 28 milyon hektar olup sulanabilir alanımız 25,8 milyon hektar civarındadır. Mevcut su potansiyelimiz ile teknik ve ekonomik olarak sulanabilecek tarım arazisi büyüklüğü ise 8,5 milyon hektardır.

Tüm dünyada ve ülkemizde en fazla kullanılan yöntem suyun çok fazla kullanılmasını gerektiren yüzey sulama (vahşi sulama) yöntemleridir. Bugün dünyada sulanan arazilerin %95’inde bu yöntem kullanılmaktadır. İklim, toprak ve topoğrafya şartları elverişli olan tüm alanlarda yağmurlama ve damla sulama yöntemlerinden biri seçilmelidir. Ancak bu seçim esnasında toprak ana materyalinden kaynaklı bir tuzluluk varsa yağmurlama, sulama suyunda tuzluluk varsa damla sulama yöntemi tercih edilmelidir.

Sulamada etkin su kullanımının sağlanması için;

- Aşırı su kullanımının önlenmesi,
- Sulamanın çevresel etkilerinin izlenmesi ve değerlendirilmesi,
- İklim değişikliklerinin bitkinin gelişimine, su tüketimine etkilerinin araştırılması,
- Su kalitesinin iyileştirilmesi ve korunması,
- Su kalitesinin izleme ve değerlendirilmesi,
- Sulama ile ilgili kuruluş ve organizasyonlar için farklı iklim senaryoları için su yönetim rehberlerinin oluşturulması,
- Basınçlı sulama yöntemlerine göre sulama sistemlerinin projelendirilmesi,
- Alternatif su kaynaklarının (atık suların geri kazanımı, yüzey sularının suyun kıt olduğu alanlara yönlendirilmesi, su tasarrufu sağlayan sulama yöntem ve tekniklerinin geliştirilmesi, atık suların ve drenaj sularından yararlanma olanakları) geliştirilmesi,
- Su dağıtım kayıplarının en aza indirilmesi için açık sistemlerden vazgeçilerek kapalı borulu sistemlerin yaygınlaştırılması,
- Hacim esasına dayalı bir fiyatlandırma modeli (bitki-alan yerine, su miktarı) oluşturulması,
- Kurumlar arası koordinasyonun sağlanması,
- Çiftçilerin su tasarrufu konusunda bilinçlendirilmesi,
- Su kaynaklarının etkin bir şekilde korunması ve kullanılması hususlarında kapsamlı bir su yasaının çıkarılması, gerekmektedir.

6.5. Halkın Bilinçlendirilmesi

Sürdürülebilir Su Yönetiminde; ana paydaş olan su kullanıcılarının, suyun doğru kullanımı ve tüketiminin azaltılmasına ilişkin bilinçlenmesi büyük önem taşımaktadır.

Çeşmeden akan içme suyu niteliğindeki su, yeşil alan sulaması, araç yıkama, tuvalet temizliği ve hatta kırsal mahallelerde tarla sulamada kullanılmaktadır. Bu kullanımların doğru su kaynaklarından temin edilmesi, ortak kullanım amacıyla kaynak verimliliğine yönelik sürecin başarı ile yürütülebilmesi ve kullanıcıların da sürdürülebilir yaşam üzerine su tasarrufu sürecine dahil edilmesi gerekmektedir. Yapılacak küçük değişiklikler ve kullanım alışkanlıklarındaki farklılıklar ile başarılı sonuçlar elde edilebilecektir.

Bu nedenle, uzun zamandır barajlarındaki doluluk oranları düşmekte olan kentimiz için risk yönetimini içeren yeni bir su temini stratejisi ve su yönetimi planının uygulanması gerekmektedir. Artan tehlikenin ve bunun getirmiş olduğu riskin yönetilmesi için katılımcı su talebi yönetimine geçilerek su kullanımını azaltılmalıdır. Bunun yanı sıra en kötü senaryolar için acil su temini planları tekrar gözden geçirilmelidir. Ülke olarak, kişisel su kullanım alışkanlıkları değiştirilmelidir.

Bursa da içme suyu kaynaklarımız yer altı suyu ve içme suyu barajlarımızdır. Çeşmeden akan ve içme suyu niteliğindeki suyumuz, yeşil alan sulaması, araç yıkama, tuvalet temizliği ve hatta kırsal mahallelerde tarla sulamada kullanılmaktadır. Avrupa'da günlük su tüketimi kişi başına 100 lt. civarında iken Bursa da bu değer 150lt. olarak kabul edilmektedir. Suyun gerçek değerini anlayabilmeyi sağlamaya ve su tasarrufuna yönelik bilinçlendirme çalışmaları yapılmalı, su tasarrufuna yönelik teşvikler verilmelidir.

Sayaç olmadan kontrolsüzce yapılan yeraltı suyu kullanımları ciddi tehlike oluşturmaktadır. Yeraltı suyumuz ise içme suyu, tarımsal ve yoğun olarak da sanayi kullanımı nedeni baskı altındadır. Kullanılabilecek su miktarına ilişkin kota uygulanması belki de sürdürülebilir tarım ve sanayi için olmazsa olmazımızdır.

Arıtılmış suların sanayide, tarımda ve sulama amaçlı kullanımı çok önemlidir. Kentsel ve sanayi atıksu arıtma tesisi gibi yüksek debi deşarj eden arıtmaların suyu geri kazanılması yasal düzenlemeler ile mecbur bırakılmalıdır.

Yağmur suyunu depolayarak daha verimli kullanılmasına imkan sağlanmalıdır. Yeşil alanlara ve parklara ilişkin estetik anlayışı değiştirilmelidir. Özellikle küçük parkların bir kısmına dikey depolar yerleştirilip bu depoların suyunun tankerle doldurulması ve depo çıkışına konulacak otomasyon sistemi ile sulamanın yapılması düşünülmelidir.

Parklarda büyük havuzların yapımından kaçınılmalı ve havuzların suyunun temininde farklı alternatif su kaynaklarının kullanılması düşünülmelidir. Ayrıca, parklardaki özellikle büyük havuzlardaki su kayıplarının azaltılması için en kısa sürede önlem alınmalıdır.

Yeşil alan ve parklarda yapılan sulamaları tasarruflu hale getirmek için; Kurulacak her park için öncelikle peyzaj projesi ve buna bağlı olarak bir sulama projesi hazırlanmalıdır. Her sulama yöntemine göre iklim verilerine dayalı dinamik bir sulama programı hazırlanarak uygulanmalıdır.

Çim alanlarının sulanmasında atık su arıtma tesisinde arıtılmış su kullanılmalıdır. Bu tip küçük arıtma tesislerinin kurulabileceği yerler belirlenerek parkların bir kısmının arıtılmış sularla sulanması sağlanmalıdır.

Çim, ağaçlar ve yer örtücü bitkilerin günlük su ihtiyaçlarının iklim verileri kullanılarak hesaplanması ve ertesi gün Belediye/ BUSKİ web sitesinden sunulması konuya olan ilgiyi artıracaktır.

Gelecekte Türkiye’de karşılaşılması muhtemel su kıtlığı durumu ile mücadelede mevcut su kaynaklarının tasarruflu ve planlı kullanılması ile ilgili stratejilere bağlı uygulamalar geliştirilmesi gerekmektedir. Bu stratejilerden olan kullanılmış suların yeniden kullanılması seçeneği suyun etkin kullanılmasında uygulanan yöntemlerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Günümüzde büyük şehirlerin su kaynaklarının içme ve kullanma suyu temini amacıyla işletilmesi birincil önem taşımaktadır. Bu tür sistemler kurak dönemlerden çok ciddi bir şekilde etkilenmektedir. Bu problemin çözümü ise gerek ülke ekonomisi gerekse sosyal açıdan su kaynaklarının etkin kullanımını sağlamakla mümkün. Bugüne kadar verilen mühendislik hizmetleri genelde su teminini arttırmaktan öteye gidememiştir. Günümüzde ise suyun temininin yanında su kaynaklarının talebini en iyi şekilde karşılayabilmesi için gerek planlama ve gerekse işletme aşamasında kalıcı çözümler üretilmesini de sağlamak zorundayız.

Şehrimizin sabit potansiyeldeki toplam su kaynakları dikkate alındığında, kent nüfusunun dolayısıyla su kullanıcısının sayısındaki artışın beraberinde, kullanıcıların eskiye oranla daha fazla miktarda su kullanmakta olduğu da göz önüne alınırsa yaşamın sürdürülebilirliğine yeterliliği konusunda kaygı yaratması anlaşılabilir bir olgudur.

Suyun yönettiği değil, suyu yöneten nesiller için, suyun ne kadar kaldığını değil, eldeki su kaynaklarını doğru ve verimli kullanıp kullanmadığımız, yeraltı kaynaklarının havza koruma planları ile korunup korunmadığını, tarımsal sulamanın verimliliğini, kullanılan suyun yönetimini konuşmalıyız. Alınan her türlü karar, kararsızlıktan ve bilinmeyene karşı duyulan umarsızlıktan daha iyidir.

Evliya Çelebi'nin 17. yüzyılda bahsettiği sudan ibaret olan Bursa yerine, bugün susuzluğun konuşulduğu bir Bursa'dan bahsedilmektedir.

Böyle dönemlerde, ortaya çıkan tehlike ve risklerin bir plan dahilinde yönetilemeyişi, ekonomik olmayan ancak aciliyet arz eden zorlanmış çözümlere yol açabilmektedir. Çok farklı ve yüksek maliyetlere neden olabilecek bu durumun yaşanmaması en büyük temennimizdir. Su yönetimi disiplinler arası bilimsel bir altyapıya ihtiyaç duymaktadır. **Politikacılar, su gibi ulusal güvenliğimizi ilgilendiren konularda gündelik kısır çekişmeleri bırakıp, toplumsal ve ulusal çıkarlarımızı ön plana çıkarmak zorundadırlar.**

Sürdürülebilir bir su yönetiminin en önemli ve etkili paydaşları çeşitli sektörlerde suyu bizzat kullananlardır. Yakın gelecekte öngörülen kritik dönemlerin en az zararla atlatılmasında su yönetimlerinden sorumlu kurumlar kadar, sivil toplum örgütlerine ve su kullanıcılarına da görev ve sorumluluk düşmektedir. **Unutulmamalıdır ki su, ortak paydamız ve geleceğimizeyizdir.**

İlgililere ve kamuoyuna saygıyla duyurulur.